ARAŞTIRMA MAKALESİ/RESEARCH ARTICLE

Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 63:2 (2022), 1097-1134
DOI: 10.33227/auifd.1107866

Aḥmed Şevḳī'nin *Dīvānu'l-Eṭfāl*'inin Dil ve Tema Yönünden Tahlili

EMİNE MERVE AYTEKİN
Adıyaman Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi, Türkiye
Adıyaman University, Faculty of Islamic Studies, Turkey
eaytekin@adiyaman.edu.tr
https://orcid.org/0000-0002-7680-7340

Öz
Şiir hem dünya edebiyatında hem de Arap edebiyatında hisleri harekete geçiren, haz veren bir tür olarak görülür. Bu sebeple Arap toplumunda da gerek Cahiliye döneminde gerek modern dönemde şairlere ve onların şiirlerine özel ilgi gösterilmiştir. Makalenin konusunu oluşturan *Dīvānu'l-Eṭfāl/Çocukların Dīvānı* isimli şiir koleksiyonunun yazarı olan Aḥmed Şevḳī (1870-1932) de modern dönemin ilgi odağı olan şairlerindendir. Çağdaş Arap edebiyatında sanat yeteneği ve şiirlerinin edebî gücü ile önemli bir yer tutan Aḥmed Şevḳī, Arap edebiyatı için önemli bir şahıstır ve onun üzerine pek çok çalışma yapılmıştır. Her bir çalışma şairi daha iyi tanımaya yardımcı olmaktadır. Bu makalenin amacı, Arap çocuk edebiyatında da öncülerden sayılan Aḥmed Şevḳī'nin çocukları konu edinen *Dīvānu'l-Eṭfāl*'ini Türkçeye kazandırmak, dil ve üslubunu, biçimsel özelliklerini ve muhtevasını analiz etmektir. *Dīvānu'l-Eṭfāl* şairin en meşhur eseri olan ve şiirlerinin bulunduğu *eş-Şevḳiyyāt* adlı divanının içinde bulunmaktadır. Şairin bu meşhur divanında çeşitli konularda yazdığı kasideleri bulunmaktadır. Çalışmaya konu olan bu şiir koleksiyonunun muhtevasını adından da anlaşılacağı üzere çocuk şiirleri oluşturmaktadır. Çalışmada betimleme, tasnif ve örnekleme yöntemleri kullanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Arap Dili ve Belagati, Arap Çocuk Edebiyatı, Modern Arap Şiiri, Aḥmed Şevḳī, *eş-Şevḳiyyāt*, *Dīvānu'l-Eṭfāl*.

Analysis of Aḥmad Shawqī's *Dīwān al-Aṭfāl* in Terms of Language and Theme

Abstract
Poetry is seen as a genre that stimulates the senses and gives pleasure in both world literature and Arabic literature. For this reason, special attention has been paid to the poets and their poems in the Arab society, both in the *Jāhiliyya* period and in the contemporary period. Aḥmad Shawqī (1870-1932), who is the author of the collection called *Dīwān al-Aṭfāl/Children's Poems*, which is the subject of the article, is a popular poet in the contemporary period. Aḥmad Shawqī, who has an important place in contemporary Arabic literature with his artistic talent and the literary power of his poems, is an important person for Arabic literature and many studies have been done on him. Each study helps to get to know the poet better. The aim of this article is to bring the poet's style, which is considered one of the pioneers in Arabic children's literature

Geliş/Recieved: 23.04.2022 Kabul/Accepted: 25.11.2022

and his *Dīwān al-Aṭfāl*, which is about children, to Turkish, and to analyzes his language and style, formal features, and content. *Dīwān al-Aṭfāl*, which is the subject of this article, is found in the poet's most famous work, his divan called *al-Shawqiyyāt*, in which his poems are found. In this famous divan of the poet, there are odes written on various subjects. The content of this poetry collection, which is the subject of the study, consists of children's poems, as the name suggests. In the study, descriptive, classification and sampling methods were used.

Keywords: Arabic Language and Rhetoric, Arabic Children's Literature, Contemporary Arabic Poetry, Aḥmad Shawqī, *al-Shawqiyyāt*, *Dīwān al-Aṭfāl*.

Giriş

Arap tarihinde gerçekleşen çeşitli sosyal ve siyasal meseleler sebebiyle Arapların şiire ve edebiyata olan ilgileri, bilimsel faaliyetlere göre daha az olmuş, bu sebeple de şiirin ve edebiyatın gelişimi değişim göstermiştir. Mısır tarihinde önemli bir dönüm noktası olan Napolyon'un Mısır seferi Mısır'ın askerî, ilmî, fikrî yapısına ayrıca kültürel, sanatsal ve bilimsel alanlarına etki etmiştir.[1] Bu işgal sonrası yukarıda zikredilen alanların olduğu gibi Arap şiirinin de modern dönem ile teması başlamıştır. Fakat asıl yenilik ve iyileşme Maḥmūd Sāmī el-Bārūdī (1840-1904) ve Amerika Birleşik Devletleri'ne göç etmiş Lübnanlı ve Suriyeli Hristiyan Arap şairlerin başlattıkları iyileştirme faaliyetleri olarak isimlendirilen *Mehcer* edebiyatı ile gerçekleşmiştir.[2] Yukarıda da ifade edildiği gibi el-Bārūdī öncülüğünde vukû bulan bu iyileşme hareketi Cahiliye ve Abbasîler döneminin önde gelen şairlerinin örnek alınıp şiirlerine nazire yazılması suretiyle başlamıştır. Bu şekilde geçmiş ve gelecek arasında köprü kurularak çağdaş adımlar ile Arap şiiri eski canlılığına kavuşturulmaya çalışılmıştır. Bu sürecin ardından 20. yüzyılda Aḥmed Şevḳī ve Ḥāfıẓ İbrāhīm (1871-1932) gibi Neo-klasik kabul edilen şahsiyetler de üretken şairlikleriyle bu iyileşme ve modernleşme hareketine ciddi katkılarda bulunmuşlardır.[3] Şevḳī'nin Avrupa'da okuması, Fransız edebiyatı eğitimi alması, Batı edebiyatını sıkı takip etmesi sebebiyle bu edebiyata hakim olması, ayrıca bu çalışmada da örnekleri görüleceği üzere Batı'yı örnek alarak kurgu kapsamında hayvanları konuşturduğu şiirler yazması Arap şiirine getirdiği yenilikler bakımından modern dönemin önde gelen şairlerinden görülmesini sağladığını söylemek mümkündür.

---

[1] Aḥmed Heykel, *Taṭavvuru'l-Edebi'l-Ḥadīṯ fī Mıṣr: Min Evāili'l-Ḳarni't-Tāsiʿa ve ʿAṣera ilā Ḳiyāmi'l-Ḥarbi'l-Kubrā es-Saniye*, 25-27.

[2] Selmā el-Ḥaḍrā el-Ceyyūsī, *el-İtticāhāt ve'l-Ḥarakāt fi'ş-Şiʿri'l-ʿArabiyyi'l-Ḥadīṯ*, 101; Muḥammed ʿAbdulmunʿim Ḫafācī, *Dirāsāt fī'l-Edebi'l-ʿArabiyyi'l-Ḥadīṯ ve Medārisih*, 39.

[3] Şevḳī Ḍayf, *el-Fennu ve Meẕāhibuhu fi'ş-Şiʿri'l-ʿArabi*, 513-517.

Hikayesi eskilere dayanan Arap şiiri çeşitli süreçlerden geçerek önemini sürdürmeye devam etmektedir. Toplum için önem arz eden bu edebî türde işlenen temalar da önemlidir. Bu temaların topluma, şairin yaşadığı çevreye faydalı olması şiiri daha da önemli kılmaktadır. Çünkü şiir teknik özellikleri bakımından insanda heyecan, sezgi, his uyandırır ve bazen nesir türüne göre daha etkileyici olabilmektedir.

Bir bebek dünyaya geldiğinde yaşamı öğrenebilmek için başta anne-babasına daha sonra topluma ihtiyaç duyar. Yaşantıları arttıkça öğrenmesi de artar. Evde anne-baba ile başlayan yaşam serüveni aile büyükleri ve okulda öğretmenleri, arkadaşları daha sonra toplum ile devam eder. Çocuklar bir toplumun serveti olduğu için onların eğitilmesi o toplumun geleceğinin inşasında çok önemlidir. Çocuk edebiyatı da çocuğun dünyasıyla ilgilenmek anlamına gelir ki bu da medeniyetin göstergesi demektir.

Çocuk edebiyatı çocukların yaşamı öğrenmeleri konusunda destekleyici bir güç olarak ifade edilebilir. Bu edebiyat türü, çocukların zihinsel, dilsel, duygusal, psikolojik ve toplumsal gelişimlerinde ciddi rol üstlenir ve kişiliklerinin oluşumunu destekler. Ayrıca çocuk edebiyatı ürünleri çocukların algılarını geliştirir, ufuklarını açar, hayal dünyalarına katkı sağlayıp duyarlılıklarını arttırır.[4] Bu edebiyat türü çocuklara özgüven, cesaret, okuma isteği, merak ve kendini ifade edebilme gücü aşılamaya yardımcı olur. Çocuk edebiyatı öykü, şiir, bilmece, fabl, fıkra, tiyatro gibi hem görsel hem de işitsel olmak üzere çeşitli türleri ile çocukların gelişimine katkı sunmaktadır.[5] Bu önemli edebiyat türünü Hādī Nuʿmān el-Hītī "Fikirlerin, hislerin ve hayallerin tasvir edildiği tüm edebi eserlerin çocuğun aklî, vicdanî, hayalî ve hissî idrakine uygunluğudur."[6] olarak tanımlamaktadır.

Şiir bir toplumun gelecek kuşaklara bırakacağı nefesi gibidir.[7] Şiirin gücü ve ömrü hitap ettiği kitle, işlediği tema ve biçimsel özelliklerine bağlıdır. Şiir sanatında çocuklara hitap eden temalara yer vermek çocuğu dolayısıyla geleceği önemsemek demektir. Çünkü çocuk şiiri, çocuğun zihinsel, duygusal, psikolojik ihtiyaçlarını karşılamayı hedefleyen ayrıca onu edebî, sanatsal ve kültürel açıdan geliştirebilecek seçkin bir edebî türdür.[8]

---

[4] Hādī Nuʿmān el-Hīṭī, *Edebu'l-Eṭfāli Felsefetuhu, Funūnuhu Vesāʾiṭuhu*, 72.
[5] Ḥasen Şiḥāte, *Edebu'ṭ-Ṭıfli'l-ʿArabī: Dirāsāt ve Buhūs*, 12-13.
[6] el-Hītī, *Edebu'l-Eṭfāli Felsefetuhu, Funūnuhu Vesāiṭuhu,* 13.
[7] Adonis, *Arap Poetikası*, 9.
[8] Rümeysa Zeynep Uylaş, "Arap Edebiyatında Çocuk Şiiri," 327.

Aḥmed Şevḳī, Arap dünyasında çocuk edebiyatının öncülerinden kabul edilir.[9] Dr. ʿAlī el-Ḥadīdī, Arap Dünyasında, çocuk edebiyatı alanında en büyük adımın Aḥmed Şevḳī tarafından atıldığı görüşündedir.[10] Onun çocuklarına ve torunlarına olan düşkünlüğü, onların eğitimine ve karakter gelişimine gösterdiği hassasiyet şiirlerine yansımıştır. Bunun sonucu olarak Şevḳī toplumun evlatlarını eğitmek amacıyla şiirlerinde çocuk konularına yer vermiştir.[11] Şairin çalışmaya konu olan *Dīvānu'l-Eṭfāl*'i, çocukların edebî ve kültürel gelişimine katkı sağlaması amacıyla yazdığı şiirleri derlediği bir koleksiyondur.[12]

Çağdaşı Ḥāfız İbrāhīm tarafından şiir yeteneğinden ötürü *Emīru'ş-Şuʿarā'* lakabı verilen Aḥmed Şevḳī[13] hakkında hem bizim dilimizde hem de başka dillerde onu çeşitli yönleriyle ele alan pek çok bilimsel çalışma kaleme alınmıştır. Arap Edebiyatı açısından ehemmiyeti haiz olan şairin hayatı hakkında hem çalışmanın hacmini arttırmamak hem de tekrara düşmemek adına çalışmada bilgi verilmemiştir. Aḥmed Şevḳī'yi konu edinen kitaplar içerisinde, Ahmet Kazım Ürün'ün *1868-1932 Mısır'da Türk Bir Şair: Ahmet Şevki* adlı eseri bulunur, bu eserde şairin yaşadığı dönem, hayatı, eserleri, fikir dünyası ve Türkiye ve Türklerle ilgili şiirleri bulunmaktadır.[14] İkinci olarak İhsan Doğru'nun *Emîru'ş-Şuʿarâ Ahmet Şevkî ve Şevkiyyât'ında Toplum ve Siyaset* adlı çalışması bulunur, bu çalışmada ise yine hayatı, edebî kişiliği ve eserleri hakkında oldukça detaylı bilgiler ile *eş-Şevḳiyyāt* adlı divanında toplum ve siyasete dair pek çok temada yazdığı şiirleri bulunmaktadır.[15] Kitap bölümü olarak İbrahim Şaban ve Abdussettar al-Hajhamad'ın *Ahmet Şevki ve Endülüs'te Kaleme Aldığı Şiirler* adlı çalışması bulunur, bu çalışmada Şevḳī'nin hayatı hakkında kısa bilgi ve sürgün yaşamı boyunca Endülüs'te kaleme aldığı şiirlerin özellikleri ve bu şiirlerinden bazı örnekler bulunmaktadır.[16] Bir diğer kitap bölümü ise Esat Ayyıldız'ın *Ahmet Şevki'nin Mısır İstiklalinin Müdafaası İçin Sömürge Yöneticisine Hitaben Nazmettiği Lâmiyye'sinin Tahlili* adlı eseridir ve bu çalışmada onun üzerine yapılan çalışmalara yer verildikten sonra şairin vatan ve istiklal anlayışı irdelenmiş ardından Lord Cromer'e hitaben yazdığı

[9] Aḥmed Zelaṭ, *Edebu'l-Eṭfāl beyne Aḥmed Şevḳī ve ʿUṯman Celāl*, 13.
[10] ʿAlī el-Ḥadīdī, *Fī Edebi'l-Eṭfāl,* 244.
[11] Rümeysa Zeynep Uylaş, "Arap Edebiyatında Çocuk Şiiri," (yüksek lisans tezi), 84.
[12] Aḥmed Şevḳī, *eş-Şevḳiyyāt*, IV:903.
[13] ʿUmer Rıḍā Keḥḥāle, *Muʿcemu'l-Muellifīn*, I:153.
[14] Ahmet Kazım Ürün, *1868-1932 Mısır'da Türk Bir Şair: Ahmet Şevki*, 1-176.
[15] İhsan Doğru, *Emîru'ş-Şuʿarâ Ahmet Şevkî ve Şevkiyyât'ında Toplum ve Siyaset*, 1-362.
[16] İbrahim Şaban ve Abdussettar al-Hajhamad, "Ahmet Şevki ve Endülüs'te Kaleme Aldığı Şiirler," 248-256.

kasidesi içerik açısından tahlil edilmiştir.[17] Şevḳī'ye ilişkin makaleler arasında ilk olarak Yusuf Uralgiray'ın "Ahmed Şevki" (1970) isimli makalesi zikredilebilir. Bu makalede şairin hayatı, şairliği, edebî şahsiyeti, eserleri, şiirlerinin şekil, belagat ve tema özellikleri şiirlerinden örnekler ile, mersiyeleri, hicviyeleri, şair hakkında yapılan eleştiriler ve şairin eserlerine dair bilgiler bulunmaktadır.[18] Kenan Demirayak'ın "Ahmet Şevki'nin Makedonya ve Edirne Mersiyesi: "Yeni Endülüs mü?"" (1993)[19] adlı makalesi, Hüseyin Yazıcı'nın "Mısırlı Bir Arap Şairi Ahmed Şevki ve Şiirlerinde Sultan II. Abdulhamid" (1997)[20] çalışmaları da şaire dair yapılan makalelerin başında gelir. Yabancı dilde hazırlanmış bir makale olan Muḥammad Muṣṭafa Badawî'nin "Aḥmad Shawḳi" (1975) isimli makalesi Azmi Yüksel tarafından Türkçeye çevrilmiştir. (1987)[21] Bu çalışma da şairin hayatına dair detaylı bilgiler içermektedir. Ayrıca çalışma çocuk edebiyatı sahasına girdiği için bu kısımda Yusuf Köşeli'nin *Arap Çocuk Edebiyatı* adlı doktora çalışmasını da zikretmek gerekir, bu çalışmada Şevḳī'nin çocuk edebiyatındaki yerine ilişkin bazı bilgilere ulaşmak mümkündür.[22] Yine şaire dair pek çok bildiri, doktora ve yüksek lisans tezi yapılmıştır.[23] Şair ülkemizde hem edebiyat hem tarih bölümlerinde ilgi gören bir şahıstır. Her bir çalışma şairin ülkemizdeki akademisyenlere büyük bir araştırma sahası bıraktığını göstermektedir. Bu makaleyi daha önceki çalışmalardan ayıran husus ise daha önce şairle ilgili herhangi bir çalışmaya konu olmamış olan ve şairin çocuklar için yazdığı şiirleri içeren *eş-Şevḳiyyāt'*ının içinde bulunan *Dīvānu'l-Eṭfāl* isimli şiir koleksiyonunun içerik, dil, üslup, tema ve şekil açısından incelenmesidir. Çocuk edebiyatının öncülerinden sayılan şairin bir kısım çocuk şiirlerinin, müstakil bir çalışmada ele alınması âcizâne ehemmiyeti haizdir. Çalışmada öncelikle koleksiyonun teması ve içeriği, ardından dil ve üslubu analiz edilmiş son olarak ḳāfiye özellikleri ile belāgī özellikleri ele alınmıştır.

---

[17] Esat Ayyıldız, "Ahmet Şevki'nin Mısır İstiklalinin Müdafaası İçin Sömürge Yöneticisine Hitaben Nazmettiği Lâmiyye'sinin Tahlili," 1-26.
[18] Yusuf Uralgiray, "Ahmed Şevki," 213-261.
[19] Ayyıldız, "Ahmet Şevki'nin Mısır İstiklalinin Müdafaası İçin Sömürge Yöneticisine Hitaben Nazmettiği Lâmiyye'sinin Tahlili," 2.
[20] Hüseyin Yazıcı, "Mısırlı Bir Arap Şairi Ahmed Şevki ve Şiirlerinde Sultan II. Abdulhamid," 179-192.
[21] Muḥammed Muṣṭafa Badawī, "Ahmad Shawkī, A Critical Introduction to Modern Arabic Poetry, Cambridge 1975," 479-493.
[22] Yusuf Köşeli, "Arap Çocuk Edebiyatı," (doktora tezi), 185-186.
[23] Bu eserlerin tamamına ulaşmak için bkz. Ayyıldız, "Ahmet Şevki'nin Mısır İstiklalinin Müdafaası İçin Sömürge Yöneticisine Hitaben Nazmettiği Lâmiyye'sinin Tahlili," 2-4.

1. *Dīvānu'l-Eṭfāl*'in Muhtevası

Şairin en meşhur eseri olan *eş-Şevḳiyyāt* adlı divanınında yer alan *Dīvānu'l-Eṭfāl/Çocukların Divanı* çocuklara edebî ve kültürel açıdan katkı sağlaması amacıyla hazırlanmış bir şiir koleksiyonudur. Şairin 1888-1898 yılları arasında nazmettiği *eş-Şevḳiyyāt* adlı divanının ilk baskısı 1898 yılında Kahire'de yapılmıştır.[24] "1927 yılında ilk cildi Dr. Muhammed Huseyn Heykel tarafından yayımlanmış, 1930, 1936, 1943 yıllarında da diğer ciltleri yayımlanmıştır. Eserin ilk cildinde siyaset, tarih ve toplumsal konularda şiirler, ikinci cildinde tasvir ve gazel türünde şiirler, üçüncü cildinde mersiye ağırlıklı şiirler, ölümünden sonra yayımlanan son cildinde ise didaktik ve fabl türünde şiirler bulunmaktadır"[25], çalışmanın konusunu teşkil eden *Dīvānu'l-Eṭfāl* eserin dördüncü cildinde bulunmaktadır. Bu ciltte çocuklara yönelik elli beş manzum hikâye bulunmaktadır. Bu çalışmada *eş-Şevḳiyyāt'*ın Muessesetu Hindāvī tarafından 2017 yılında neşredilen baskısı[26] ile Dāru Ṣadr tarafından Beyrut'ta neşredilen *Dīvānu Aḥmed Şevḳī* isimli baskısından faydalanılmıştır.[27]

Her tema insan ve insanlığın bir yönünü, bir özelliğini dile getiren soyut bir kavramdır. O metnin anlam ve ses yapısı ile iç içe geçmiştir.[28] Çalışmaya konu olan şiir koleksiyonunun temasını da çocuklar oluşturmaktadır. Bünyesinde on adet şarkı ve marş tarzında şiir bulunan bu koleksiyondaki şiir başlıkları *Kedi ve Temizlik, Büyükanne, Vatan, Hayvanlara Merhamet, Anne, Karganın Oğlu, Nil, Okul, Mısır Şarkısı* ve *İzci Şarkısı*'dır. Çalışmanın bu kısmında söz konusu şiirlerin muhtevası değerlendirilecektir. Ardından şiirlerin Arapça aslına ve Türkçe çevirisine yer verilecektir.

1.1. *El-Hirratu ve'n-Neẓāfe* Şiiri

El-Hirratu ve'n-Neẓāfe başlıklı şiir[29], çocuklara temizliğin önemini ifade etmek üzere kedi figürü ile yazılmış eğitsel bir şiirdir. Şair temiz ve düzenli olmanın gerekliliğini ve önemini kedi üzerinden, hayvanların da temizliğin bilincinde olduğundan örnek vererek ifade etmiştir. Dünyaya geldiklerinde temizlik kavramı çocukların zihninde bulunmaz, onu ailelerinden ve yaşadıkları toplumdan öğrenirler. Kedi çocukların ilgisini çekebilecek bir hayvandır ve şair şiirinde kedi figürü ile çocukların dikkatini temizliğe

[24] Şevḳī Ḍayf, *Şevḳī Şā'iru'l-'Aṣri'l-Hadīṣ,* 14.
[25] Ürün, *1868-1932 Mısır'da Türk Bir Şair: Ahmet Şevki*, 52.
[26] Şevḳī, *eş-Şevḳiyyāt*, IV:903-909.
[27] Aḥmed Şevḳī, *Dīvānu Aḥmed Şevḳī,* 297-304.
[28] Şerif Aktaş, *Şiir Tahlili -Tema ve Uygulama-,* 32.
[29] Şevḳī, *eş-Şevḳiyyāt*, IV:903.

çekmeyi hedeflemiştir. Şiirin öznesinin net olması, temizlik figürünün kedi üzerinden tasvir edilmesi ile çocuğun zihin dünyasına hitap etmiştir denebilir. Fakat soyut gelişimine geçmemiş çocuklar için bazı ifadelerin yabancı ve muğlak ifadelerin kaldığı söylenebilir. *Evrad-ı şerife* ve gazetenin manşeti manasına gelen *'unvānu'ṣ-ṣaḥīfe* bu ifadelere örnek verilebilir. Şair evrad-ı şerife için öğle ve ikindi vakitlerini zaman olarak tayin etmiştir. Burada kedinin o vakitlerdeki miyavlaması ile Allah'ı zikrettiği yorumu yapılabilir. Ayrıca bu ifadenin kullanılması çocukları, dünyadaki bütün varlıkların kendi dillerinde Allah'ı zikrettiklerine dair inanışa hazırlamaktadır.

الْـهِرَّةُ والنَّظَافة

هِرَّتي جِدُّ أَليفَهْ وهْي للبيتِ حليفهْ
هي ما لم تتحرَكْ دُمْيةُ البيتِ الظريفه
فإذا جاءَتْ وراحتْ زِيدَ في البيتِ وصِيفه
شغْلها الفارُ: تُتقِّي الرّ فَّ منه والسَّقيفَهْ
وتقومُ الظهرَ والعص ـرَ بأَورادٍ شريفه
ومن الأَثوابِ لم تم ـلِكْ سوى فروٍ قطيفه
كلما استَوسَخَ، أَو آ وَى البراغيثَ المُطِيفه
غسَلْتُه، وكوَتْه بأَساليبَ لطيفه
وحَّدَتْ ما هو كالحمَّا م والماءِ وظيفه
صَيَّرَتْ ريقتَها الصَّا بونَ، والشاربَ لِيفه

* * *

لا تَمُرَّنَّ على العين ولا بالأَنفِ جيفه
وتعوَّدْ أَن تُلاقَى حسَنَ الثوبِ نظيفه
إنما الثَّوْبُ على الإنسـ ـان عُنوانُ الصحيفة

Kedi ve Temizlik

Kedim harika bir evcil hayvandır ve evin dostudur.
Evin şirin bebeği kedim hareket etmez.
Eve geldiğinde bol bol hizmet eder.
Fare ile uğraşır, rafları ve çatı katını fareden temizler.
Öğle ve ikindi vakitlerinde güzel virdler/zikirler yapar (miyavlar).
Pelüş kürkünden başka sahip olduğu elbisesi yoktur.
Ne zaman kirlense veya pirelense,
Onu yıkardım o da (diliyle) güzelce pelüş kürkünü kurulardı.
Bu şekilde hamam, su ve tarağı birleştirdi.

Tükürüğünü sabun bıyığını lif yaptı,
Göze ve burna paspal gelmesin diye,
Temiz ve güzel elbiseler içinde görünmeye alış!
Çünkü insanın elbisesi gazetenin manşeti gibidir.

1.2. *El-Cedde* Şiiri

El-Cedde başlıklı şiiri[30] şair, çocuklara büyükanne ve büyükbaba sevgisini aşılamak amacıyla yazmıştır. Türk toplumunda nineler ve dedeler, torunları için "evlat ceviz ise torun ceviz içidir" şeklinde bir benzetme ile torunlarına olan sevgilerini ifade ederler. Torun sevgisi bir ırkla veya toplumla sınırlı değildir. Şiirden Arap toplumunda da torun sevgisinin fazlasıyla bulunduğu anlaşılmaktadır. Nitekim çocuklarına tutkulu bir sevgi besleyen şair Aḥmed Şevḳī[31] torunlarına da çok düşkündür ve onlara çeşitli lakaplar takarak bu sevgisini somutlaştırmıştır.[32] Manzum hikâye tarzında olan bu şiirde de şairin, büyükannenin torununa olan sevgisini ve merhametini resmettiği görülmektedir. Ayrıca çocuklara kendilerine merhamet ve sevgi dolu olan atalarına sevgi, saygı ve şefkat göstermeyi aşılamak da şiirin hedefleri arasında sayılabilir.

الْجَدَّةُ

لي جَدَّةٌ تَرْأَفُ بي أَحنَى عليَّ مِن أَبي
وكلُّ شيءٍ سرَّني تذهب فيه مَذهبي
إن غضِبَ الأَهلُ عليَّ كلُّهم لم تَغْضَب
مشى أَبى يومًا إليَّ مِشيةَ المؤدّبِ
غَضبانَ قد هَدَّدَ بالضرْبِ وإن لم يَضرِبِ
فلم أَجِد لي منهُ غيرَ جَدَّتي من مَهرَبِ
فجعَلتني خلفَها أَنجو بها، وأَخْتبي
وهْيَ تقولُ لأَبي بِلهجة الموبِّخِ:
ويحٌ له ويحٌ لِهـ ـذا الولدِ المُعَذَّبِ؟
أَلم تكن تصنعُ ما يَصنعُ إذا أَنت صبي؟

Büyükanne

Bana şefkat ve merhamet gösteren bir büyükannem var, bana babamdan da şefkatlidir.
Beni mutlu eden her şeyde o benim yanımdadır.
Tüm ailem bana kızsa bile o bana kızmaz.

[30] Şevḳī, *eş-Şevḳiyyāt*, IV:904.
[31] Zekī Mubārek, *Aḥmed Şevḳī*, 251.
[32] Doğru, *Emîri'ş-Şu'arâ Ahmet Şevkî ve Şevkiyyât'ında Toplum ve Siyaset*, 53.

Bir gün babam terbiye etmek amacıyla bana doğru yürüdü.
Vurmadı fakat vurmakla tehdit etti.
Sığınmak için büyükannemden başka kimse bulamadım.
Kurtulmam ve gizlenmem için beni arkasına aldı.
Babama azarlayıcı ses tonuyla şöyle dedi:
Vah bu çocuğa! Vah eziyet gören bu çocuğun haline!
Sen çocuk olsaydın onun yaptığını yapmaz mıydın?

1.3. *El-Vaṭan* Şiiri

Vatan her insan için önemli bir olgudur. İslam dininde vatan sevgisi kutsanmış ve Allah Kur'an-ı Kerim'de çeşitli ayetlerle bu sevgiye dikkat çekmiştir: "Eğer onlara 'kendinizi öldürün' yahut 'vatanınızdan çıkın' diye emretseydik, onların çok azı hariç bunu yapmazlardı…"[33] mealindeki ayet-i kerimede vatan sevgisi ile can sevgisi eş tutulmuştur. "Bülbülü altın kafese koymuşlar ille de vatanım demiş" atasözü de Türklerde vatanın önemine işaret eder. Aḥmed Şevḳī de özellikle sürgün sırasında yazdığı şiirlerinde vatan olgusunu işlemiştir. Ayrıca vatan sevgisi çocuk yaşlardan itibaren verilmesi gereken bir duygu olduğu için bu temaya da çocuk şiirlerinde yer vermiştir. *El-Vaṭan* başlıklı şiirde[34] şairin vatan sevgisini kuşlar ve rüzgar arasında bir diyalog ile vermeyi hedeflediği ifade edilebilir. Ayrıca şairin *fabl* türünde kaleme aldığı bu şiirinde yer verdiği Yemen'in eski krallarının lakaplarından biri olan *Ẕī Yezen* çocuklar için kapalı bir isimdir ve şiiri anlama güçlüğü oluşturduğu söylenebilir.

الْوَطَن

عُصفورتانِ في الحِجا زِ حَلَّتا على فنَن
في خامِلٍ من الرِّيا ضِ، لا نَدٍ، ولا حسَن
بينا هُما تَتنَجِّيا نِ سَحَرًا على الغُصُن
مَرَّ على أَيكِهما ريحٌ سَرَى مِنَ اليَمَنْ
حيَّا وقال: دُرَّتا نِ في وِعاءٍ مُمَتَّهَن!
لقد رأيتُ حَوْلَ صَنـ ـعَاءَ، وفي ظلِّ عَدَن
خمائلاً كأَنها بقِيَّةٌ من ذِي يزَن
الحَبُّ فيها سُكَّرٌ والماءُ شُهْدٌ ولبَن
لم يَرها الطَّيْرُ ولم يَسمَعْ بها إلا افتَتَن
هيَّا اركباني نأْتِها في ساعة منَ الزمن

[33] Kur'ân Yolu Diyanet Kuran Meali https://kuran.diyanet.gov.tr (02.02.2022), 4/en-Nisā: 66.
[34] Şevḳī, *eş-Şevḳiyyāt*, IV:904-905.

* * *

قالتْ: له إحداهما والطَّيْرُ مِنهنّ الفطِنْ:
يا ريحُ أَنتَ ابنُ السَّبيـ ـل، ما عَرَفْتَ ما السَّكن
هَب جنةَ الخُلدِ اليمن لا شيءَ يَعدِلُ الوطن!

Vatan

İki kuş Hicaz'a varıp bir dala kondu.
Ne bir pınarın ne de güzelliğin olduğu kurak bahçelerde,
O ikisi seher vakti dalların üzerinde birbirlerine fısıldarken,
Yemen'den esen bir rüzgâr onların ormanına uğradı.
Selam verdi ve şöyle dedi: İşte kıymeti bilinmeyen bir kapta iki inci!
San'ā'nın* etrafında ve Aden'in* gölgesinde,
Ẕī Yezen'nin* kalıntısına benzer ağaçlıklar gördüm.
Tohumu şeker, suyu bal ve süt gibidir.
Kuşlar onu görmesin veya duymasın ki akılları başından gitmesin,
Haydi binin sırtıma bir anda oraya ulaşalım.
Kuşlardan kıvrak zekâlı olan kuş şöyle dedi:
Ey rüzgar, sen seyahat erbabısın, yerleşim nedir bilmezsin,
Ebedî cennetin Yemen olduğunu farz etsen de hiçbir şey vatana denk değildir!

"Eski Arap eleştirmenleri şiirde beyit bütünlüğü üzerinde durmuş, mananın sonraki beyte bırakılmadan tek beyitte tamamlanmasının daha iyi olacağını belirtmişlerdir. Böyle olmayan beyitleri kusurlu saymışlardır."[35] Ḳudāme'nin mananın vezinle uyumundan kaynaklı kusurlardan saydığı ve *mabtūr* ismini verdiği bu kusur, mananın uzayıp beytin dışına çıkması demektir.[36] *Vatan* şiirinde bu durum şu beyitlerde, ilk beytin manasının sonraki beyit ile tamamlanmasıyla görülmektedir:

لقد رأيتُ حَوْلَ صَنـ ـعَاءَ، وفي ظلِّ عَدَن
خمائلاً كأَنها بقِيَّةٌ من ذِي يزَن

San'ā'nın etrafında ve Aden'in gölgesinde,
Ẕī Yezen'nin kalıntısına benzer ağaçlıklar gördüm.

Birinci beytin anlamı ḳāfiye ile kesilip ikinci beyit ile tamamlanmıştır.

---

* Yemen'in başkenti.
* Yemen'de bir şehir.
* Yemen'in eski krallarının lakaplarından biri.
[35] Halim Öznurhan, "Kudâme b. Ca'fer'e Göre Şiir Kusurları," 154.
[36] Ḳudāme b. Ca'fer, *Naḳdu'ş-Şi'r*, 209.

1.4. *Er-Rifḳ bi'l-Ḥayevān* Şiiri

"Yeryüzünde yürüyen hayvanlardan ve gökyüzünde iki kanadıyla uçan kuşlardan ne varsa hepsi sizin gibi birer topluluktur."[37] ayetinde de ifade edildiği gibi hayvanlar da yeryüzünün sakinleridir. Yaşama, barınma, beslenme gibi hakları vardır. Allah onlardan bazılarını faydalanmamız için bizlere helal kılsa da bu durum onlara eziyet edebileceğimiz, dilediğimiz şekilde ve haklarına riayet etmeden kullanabileceğimiz anlamına gelmez. Âlemlere rahmet olarak gönderilen Hz. Peygamber de[38] ayetlere paralel olarak hayvanlara merhamet konusunda tavsiyelerde bulunmuştur. Çölde susuz nefes nefese kalan bir köpeğe ayakkabısı ile su veren adamın günahlarının bağışlanıp Allah'ın rızasını kazandığını anlatınca sahabi: "Ey Allah'ın Rasulu! Hayvanlara yaptığımız iyilikler için de mi sevap var?" diye sormuş, Hz. Peygamber: "Her canlıya yapılan iyilikte sevap vardır."[39] diyerek hayvanlara merhametin hem önemine hem de Allah katındaki yerine işaret etmiştir. *Er-Rifḳ bi'l-Ḥayevān* başlıklı şiirde de[40] şair, hayvanların insan hayatına hizmetlerinden bahsederek onun insan hayatındaki önemine ve faydasına ayrıca insan üzerindeki hakkına dikkat çekmeyi amaçlamıştır. Ayrıca çocuklara yeryüzündeki tüm canlılara merhamet gösterilmesi gerektiğini aşılamak da şiirin bir başka hedefidir. Şiirde ayetlere telmih yapılarak verilmek istenen mesaj desteklenmiştir bunun örneklerine *Dīvānu'l-Eṭfāl*'deki Edebî Sanatlar başlığında yer verilmiştir.

الرِّفْقُ بالْحَيَوَان

الحيوانُ خَلْقٌ له عليْكَ حَقٌّ
سَخَّرَه اللهُ لكا وللعِبادِ قَبْلَكا
حَمُولةُ الأَثقالِ ومَرْضِعُ الأَطفالِ
ومُطْعمُ الجماعهْ وخادِمُ الزّراعة
مِنْ حقِّهِ أَن يُرْفَقا به وأَلا يُرْهَقا
إن كَلَّ دَعْهُ يَستَرِحْ وداوِه إذا جُرِحْ
ولا يَجُعْ في دارِكا أَو يَظْمَ في جِوارِكا
بهيمةٌ مِسكِينُ يشكو فلا يُبينُ
لسانُه مقطوعُ وما له دُموع!

[37] 6/el-Enʿām: 38.
[38] 21/el-Enbiyā: 107.
[39] el-Buḫārī, Musākāt, 9 (no. 2363).
[40] Şevḳī, *eş-Şevḳiyyāt*, IV:905.

Hayvanlara Merhamet

Hayvan, senin üzerinde hakları olan bir varlıktır.
Allah onları sizin ve sizden önceki kullarının hizmetine verdi.
Yüklerin taşıyıcısı ve çocukların sütannesi,
Halkın aşevi ve tarımın hizmetkârı,
Şefkat görmek ve eziyet görmemek onun hakkıdır.
Yorulursa dinlenmesine izin ver ve yaralanırsa onu tedavi et.
Evinde aç bırakma/acı çektirme veya mahallende susuz bırakma.
Zavallı hayvan şikâyet eder ama göstermez.
Dili kesik üstelik gözyaşları da yoktur!

1.5. *El-Umm* Şiiri

Anne, çocuğun yetiştirilmesi ve karakterinin inşa edilmesinde etkin role sahiptir. Şevḳī şiirlerinde annenin rolüne ve etkisine sıkça değinirken aslında aile kurumunun içinde anneliğin önemine vurgu yapmıştır. *El-Umm* başlıklı şiirde[41] annenin çocuğun karakteri, terbiyesi üzerinde oldukça etkili olduğunu, annenin yaşantısı ne ise çocuğun yaşantısının da ona benzeyeceğini ifade etmektedir.

الأُمُّ

لولا التُّقى لقلتُ: لم يَخلُقْ سِواكِ الوَلدا!
إن شِئتِ كان العَيْرَ، أَو إن شئتِ كان الأَسدا
وإن تُرِدْ غَيًّا غَوى أَو تَبْغِ رُشْدًا رَشدا
والبيْتُ أَنتِ الصوتُ فيـ ـه، وهْوَ للصَّوتِ صَدى
كالبَبَّغا في قفصٍ: قِيلَ له، فقَلَّدا
وكالقضيبِ اللِّدْنِ: قدْ طاوَع في الشَّكلِ اليَدا
يأْخُذُ ما عَوَّدْتِه والمرءُ ما تعوَّدا!

Anne

Eğer günah olmasaydı, ‘çocuğu sadece sen yarattın’ derdim!
O (çocuk) istersen bir eşek istersen bir aslan olur,
Eğer sapkın olmasını istersen sapar, doğru biri olmasını istersen doğru biri olur,
Sen evsin ve o evin içindeki sessin, o (çocuk) da sesin yankısıdır,
Tıpkı taklit et denince taklit eden kafesteki papağan gibi,
Tıpkı esnek bir dal gibi, elde şekilden şekle giren,

[41] Şevḳī, *eş-Şevḳiyyāt*, IV:905.

Alışık olduğun ne varsa o da onlardan alır, öyle ya kişi alıştığı şeylerdir!

Kanaatimizce bu şiirin çocuklara dair bir şiir koleksiyonunda bulunması pek isabetli görünmemektedir. Zira şiirde çocuğa değil anneye bir hitap söz konusudur. Ayrıca şiirdeki edebî sanatların yoğunluğu (*ḳaṣr*, *teşbīh-i cemʿ*, *teşbīh-i belīġ*, *teşbīh-i mufaṣṣal*, *tenāsub*, *ṭıbāḳ*) nazmın üslubunu kapalı kılmaktadır. Bununla beraber şiirde manayı pekiştiren onu açıklama ve mübalağa maksatlı yapıldığında makbul *ıṭnāb*[42] adını alan sanatın da şiirde kullanıldığı şu beyitte görülmektedir:

إن شِئتِ كان العَيْرَ، أو إن شئتِ كان الأسدا

Şiirde annenin çocuk üzerindeki etkisini ifade etmek için sık sık benzetme ve tekrara başvurulduğu ifade edilebilir.

1.6. *Veledu'l-Ġurāb* Şiiri

Çoğunlukla hayvanlara, bazılarında da insanlara, bitkilere ve cansız varlıklara yer verilen öğretici nitelikteki edebî türe *fabl* denir. Bu tür yazılarda olaylar hayvanların etrafında gerçekleşir, onlar iyi ve kötü görevleri üstlenerek kişileştirilir ve bunun sonucunda olumlu veya olumsuz bir durumla karşı karşıya kalırlar. İnsana öğüt niteliği taşıyan, eğiticiliğinin yanında eğlendirici özelliği de bulunan *fabl* türü eğitim için kullanışlı ve çekici bir türdür.[43] Şevḳī de şiirlerinde sık sık fabl türünü tercih etmiş, *teşḫīs* ve *inṭāḳ* sanatı ile hayvanları konuşturmuştur. Şair *Karganın Oğlu* şiirini[44] *fabl* türünde yazmış ve bu şiirde anne karga ile şairi konuşturmuştur. Şairin bu şiirde ebeveyn olmanın önemini karga örneği üzerinden vermeye çalıştığı sezilmektedir. Anne karga yavru kargaya uçmayı öğretmeden gökyüzüne atar, yavru karga ise uçmayı öğrenmediği için yere düşüp yaralanır. Şiirin sonunda anne karganın anne babasının kendisine yaptığı gibi gözetleyici, koruyucu ve yönlendirici olmadığı ifade edilerek bunun yanlış olduğu dersi verilmektedir. Şiir bir çocuğun odaklanma süresi dikkate alındığında uzun sayılmaktadır. Şiirde *dazlak (kel)* manasını verdiğimiz ve çocuklar için muğlak sayılabilecek *muzeḳḳaḳ* sözcüğü bulunmaktadır. Ayrıca şiirin çocuklara hitap eden bir şiir koleksiyonunda bulunması pek isabetli görünmemektedir. Zira şiirde çocuğa değil ebeveyne bir hitap söz konusudur.

---

[42] M. Yekta Saraç, *Klâsik Edebiyat Bilgisi -Belagat-*. 195-196.
[43] Uğur Aygün, "La Fable en Tant Qu'un Genre Litteraire et L'analyse de Fable," 115-116.
[44] Şevḳī, *eş-Şevḳiyyāt*, IV:906.

وَلَدُ الْغُرَاب

ومُمهَّد في الوكرِ من ولدِ الغرابِ مُزقَّقِ
كرُوَيهِبٍ مُتَقَلِّسٍ مُتَأزِّرٍ، مُتَنطِّقِ
لبسَ الرَّمادَ على سَوا دِ جَناحِه والمَفرِقِ
كالفحْمِ غادرَ في الرَّما دِ بقِيَّةً لم تُحرَق
ثُلْثاهُ مِنقارٌ ورأ سٌ، والأَظافِرُ ما بقِي
ضخمُ الدِّماغِ على الخُلُوّ مِنَ الحِجَى والمنطِقِ
مِنْ أُمِّهِ لقي الصغِـ ـيرُ منَ البَلِيّةِ ما لقِي
جَلَبَتْ عليهِ ما تَذو دُ الأُمّهاتُ وتَتَّقي
فُتِنت به، فَتوَهّمَتْ فيه قُوًى لم تخلق
قالت: كبِرْتَ، فثِب كما وثب الكِبارُ، وحلِّق
ورَمَتْ به في الجوِّ، لم تَحرِصْ، ولم تَستَوثِق
فَهَوى، فمُزّق في فِنا ءِ الدارِ شرَّ مُمزَّق
وسَمِعتُ قاقاتٍ تُردِّ دُ في الفضاءِ وترتَقي
ورأَيتُ غِرْبانًا تَفَرَّ قُ في السماءِ وتلتقي
وعرفتُ رَنّةَ أُمِّهِ في الصارِخاتِ الثُّعَّقِ
فأَشرْتُ، فالتَفَتَتْ، فقلـ ـتُ لها مَقالةَ مُشْفِق:
أَطلِقته؛ ولو امتَحنـ ـتِ جَناحَه لم تُطلِقي
وكما تَرَفَّقَ والِدَا كِ عليكِ لم تَتَرَفَّقي!

Karganın Oğlu

Dazlak bir karga yavrusu yuvada kendini yaymış,
Beline kuşak sarmış, peştamal giymiş ve başına takke geçirmiş küçük bir keşiş gibi,
Siyah kanatlarına ve saç ayrım yerlerine gri kül rengi giymiş,
Tıpkı yanmayan kısımlarını kül içinde bırakan kömür gibi,
Üçte ikisi gaga ve kafa, geriye kalanı ise tırnak,
Akıl ve mantıktan yoksun kocaman bir kafa,
Küçük yavru annesi yüzünden sıkıntıya düştü,
Annelerin korkup sakındığı şeyi onun başına getirdi.
O (anne) yavrusuna âşıktı ve onda görülmemiş güçler olduğunu zannetti.
Ona “Büyüdün artık, büyüklerin sıçradığı gibi sıçra ve uç.” dedi.
Onu havaya fırlattı, yönlendirmedi ve kontrol etmedi.
Ardından (yavru karga) hemen evin avlusuna düştü, paramparça oldu.

Gökyüzünde yankılanan ve gökyüzüne doğru yükselen gaklamalar duydum.

Gökyüzünde dehşetle gâh bir araya gelip gâh ayrılan kargalar gördüm.

Kargaların çığlıkları arasında annesinin çığlığını hemen tanıdım.

Ona seslendim, bana döndü ve şefkatli bir şekilde ona şöyle dedim:

Onu fırlattın; eğer uçup uçamadığını kontrol etseydin, fırlatmazdın.

Anne ve babanın sana merhametle muamele ettiği gibi sen ona muamele etmedin!

1.7. *En-Nīl* Şiiri

Afrika'nın kuzeydoğusunda bulunan döküldüğü yerden Akdeniz'e kadar uzanıp dünyanın en uzun nehri olan ve 6648 km yer kat eden Nil; Burundi, Ruanda, Tanzanya, Uganda, Kenya, Zaire, Etiyopya, Sudan ve Mısır olmak üzere dokuz ülkeden geçmektedir. O, tarih boyunca özellikle Mısır'ın dinî, kültürel, siyasal, ekonomik ve sosyal hayatında büyük rol oynamış, Mısır'a adeta hayat kaynağı olmuştur.[45] "Nil nehri olmadan Mısır, kum çölünden öteye geçemezdi. O, Mısır'daki bütün hayvanî ve nebatî hayatın membaı, can damarıdır."[46] Zikredilen özelliklere sahip olan Nil, Aḥmed Şevḳī'nin çok önemsediği bir simgedir. Eserlerinde onun bereketinden sıkça bahseden şair adeta bir Nil aşığıdır. Ona olan düşkünlüğünü Fāṭımī bir şairin şu beyti ile sık sık dile getirmektedir:[47]

إذا كُنْتَ في مِصْرَ ولم تَكُ سَاكِنًا على نِيلِهَا الجَارِي فَمَا أنت في مِصْرَ[48]

Mısır'da olup da Nil'in yakınında oturmuyorsan Mısır'da değilsin demektir.

Doğa güzelliklerine düşkün olan şair, manzum ve mensur pek çok eserinde vatanında bulunan bir doğa harikası olan Nil Nehri'nden bahsedip onu övmüştür. Doğal güzellikleri koruma ve sevme bilincini çocuklara da aktarmayı hedefleyen şair, Nil temasına çocuk şiirlerinde de yer vermiştir. *Dīvānu'l-Eṭfāl*'de yer alan *Nil* başlıklı şiirde,[49] Nil'in bereketlerinden bahsedip Nil'i çocukların anlayabileceği düzeyde tasvir etmiştir, ayrıca şiirde *fabl* türünü kullanarak Nil Nehri'ni kişiselleştirmiştir.

---

[45] Eymen Fuâd Seyyid, "Nil," *DİA*, 33:122.
[46] Yusuf Ziya Özer, *Mısır Tarihi*, 9.
[47] Ḥuseyn Şevḳī, *Ebī Şevḳī*, 97-98.
[48] Şevḳī, Ebī Şevḳī, 98.
[49] Şevḳī, *eş-Şevḳiyyāt*, IV:906-907.

Sözlükte "çok, pek çok" anlamındaki sıfat ile "ırmak" anlamına gelen *kevṣer*, İslami literatürde Rasulullah'a ayrılan, bütün cennet ırmaklarının kendisinden doğduğu büyük bir su kaynağını ifade etmektedir.[50] Şair de çok ehemmiyet verdiği Nil'i *kevṣer*e benzeterek çocukların zihninde *kevṣer* ve cennet kavramlarını canlandırmak istemiştir. Ayrıca bu şiirde *kevṣer*den bahsedilen mısrada Kevṣer suresi 1. ayete *telmīḥ* yapılmıştır.

النّيل

النّيلُ العَذْبُ هو الكوْثرُ والجنةُ شاطئُه الأَخضَرْ
ريَّانُ الصَّفْحَةِ والمنظَر ما أَبهَى الخُلدَ وما أَنضَر!

* * *

البحرُ الفَيَّاضُ، القُدْسُ الساقي الناسَ وما غرَسوا
وهو المِنْوالُ لما لبِسوا والمُنْعِمُ بالقطنِ الأَنوَر

* * *

جعلَ الإحسانَ له شَرْعَا لم يُخْلِ الواديَ من مَرْعى
فَتَرَى زرعًا يَتلو زرعا وهُنا يُجنَى، وهُنا يُبْذَر

* * *

جارٍ ويُرَى ليس بجارِ لأَناةٍ فيه ووقار
يَنصَبُّ كتَلٍّ مُنْهارٍ ويَضِجُّ فَتحسَبُه يَزأَر

* * *

حَبَشِيُّ اللَّوْنِ كجِيرته من مَنْبَعِه وبُحيْرَتِه
صَبَغَ الشَّطَّيْنِ بسُمْرَته لوْنًا كالمسكِ وكالعَنبَر

Nil

Tatlı Nil, işte kevser odur, cennet ise onun yeşil kıyısıdır;
Manzarası ne kadar da sonsuz, görkemli ve güzel bir cennettir.
Bereketli deniz, insanların ektiklerinin kutsal sâkîsi,
O insanların giydiklerinin tezgâhıdır, (onlara) bembeyaz pamuklar ihsan eder.
İhsan etmeyi kendine düstur edinmiştir, vadileri meradan yoksun bırakmaz.
Art arda ekinler görürsün, burada ekilir orada biçilir.
Yumuşak ve sakin bir komşu değildir.
Üzerinde yer yer çökmüş öbekler oluşur ve yayılır, haykırır ve onun kükreyeceğini anlarsın.
Kaynağı ve göllerinden dolayı komşuları gibi habeşî renklidir.

[50] Mustafa Ertürk, "Havz-ı Kevser," *DİA*, 16:546.

Esmer rengiyle iki kıyısına da misk ve amber misali bir hava verdi.

1.8. *El-Medrese* Şiiri

Okul insanın doğup büyüdüğü evden sonraki ikinci yuvasıdır. Okul yaşantıları, çocukların hayatını bir ömür etkiler. Öğretmen çocuğun okuldaki annesi veya babası, sınıf arkadaşları ise okuldaki kardeşleridir. Çocuklar okula başladıklarında alışma süreci geçirirler ve kimi zaman bu süreç onlara zor gelir. Fakat alışma sürecinin ardından okul çocuğun hem öğrenme hem eğlenme ortamı haline gelir. Şair de *el-Medrese* başlıklı şiirinde[51] *teşḫīs* (kişiselleştirme) ve *inṭāḳ* (konuşturma) sanatı ile okulu konuşturmuştur. Çocuklara okulun kendileri için nasıl bir yer olacağı konusunda fikirler vermek ve onu sevdirmek bu şiirin hedeflerindendir. İlmî literatürde bazı alimler eserlerine *Miftāḥu'l-'Ulūm, Mefātiḥu'l-Ġayb, Misbāḥu'l-Envār, Miftāḥu'l-Esrār* gibi isimler vererek içerisinde işledikleri konunun önemine dikkat çekip ilgi uyandırmak istemişlerdir. Şairin bu şiirinde okul için "fikrin lambası" ve "zihnin anahtarı" anlamına gelen *misbāḥu li'l-fikr* ve *miftāḥu li'ẕ-ẕihn* ifadelerini kullanmasının o eserlere bir gönderme içerdiği söylenebilir. Fakat şiirin hitap ettiği kitle olan çocuklar için bu kavramların yabancı kalabilecek soyutlukta olduğu da ifade edilmesi gereken bir husustur.

اَلْمَدْرَسَة

أَنا المدرَسةُ اجعَلني كأُمٍّ، لا تَمِلْ عنِّي
ولا تفْزَعْ كمأخوذٍ من البيتِ إلى السِّجن
كأَني وجْهُ صَيَّادٍ وأَنت الطيرُ في الغصن
ولا بُدَّ لك اليوْمَ -وإلا فغدًا- مِنِّي
أَوِ استَغْنِ عن العقلِ إذنْ عَنِّيَ تستغني
أَنا المِصْباحُ للفِكرِ أَنا المِفتاحُ للذِّهْن
أَنا البابُ إلى المجدِ تعالَ ادخلْ على اليُمْن
غدًا تَرْتَعُ في حَوْشِي ولا تشبَعُ من صَحْنِي
وأَلقاكَ بإخوانٍ يُدانونَكَ في السِّنِّ
تُناديهمْ بيا فِكري ويا شَوقي، ويا حُسني
وآباءٍ أَحَبُّوكَ وما أَنت لهم بابن

Okul

Ben okulum, beni annen kabul et, benden sıkılma.
Evden alınıp hapse koyulmuş gibi korkma.

[51] Şevḳī, *eş-Şevḳiyyāt*, IV:907.

Ben bir avcı yüzü gibiyim, sense daldaki bir kuş,
Bugün -veya yarın- benden kaçışın yok.
İstersen akıldan vazgeç öyleyse benden vazgeçersin.
Ben fikrin lambası, zihnin anahtarıyım,
Ben izzete açılan bir kapıyım, gel şöyle sağdan gir.
Yarın avlum dolar taşar, sahanımdan yemeğe doyamazsın.
Seni yaşıt kardeşlerinle buluştururum.
"Ey Fikrī, Ey Şevḳī, Ey Ḥüsnī!" diye seslenirsin onlara,
Babalar (öğretmenler) çocukları olmadığın halde severler seni.

1.9. *Neşīdu Mışr* Şiiri

Vatanına âşık olan Aḥmed Şevḳī bunu şiirlerine yansıtmıştır. *Neşīdu Mışr* isimli çocuk şiirinde de[52] Mısır'ı tasvir edip övmektedir. Mısırlı çocuklarda da aynı bilincin oluşmasını istemektedir ki divanında bu içerikte pek çok şiir nazm etmiştir. *Neşīdu Mışr* da bu şiirlerden biridir. Yine çocukların odak süresi dikkate alındığında şiir çocuklar için uzun sayılmaktadır. Ayrıca dilinin çocukların anlayabileceği düzeyde olmadığı ve kapalı ifadeler içerdiği söylenebilir.

نَشِيدُ مصْر

بَنى مِصرٍ مَكانُكمُو تَهَيَّا فَهَيَّا مَهدُوا للمُلكِ هيَّا
خُذوا شمسَ النهارِ له حُلِيَّا أَلم تَكُ تاجَ أَوّلِكم مَلِيَّا؟!

* * *

على الأَخلاق خُطُّوا المُلكَ وابنوا فليسَ وراءَها للعِزِّ رُكن
أَليس لكم بِوادِي النِّيل عَدْنٌ وكوثرُها الذي يَجري شهيّا؟!

* * *

لنا وطنٌ بأَنفسِنا نَقيه وبالدُّنيا العريضةِ نَفتديه
إذا ما سِيلَتِ الأَرواحُ فيه بَذَلناها كأَنْ لم نُعْطِ شيَّا

* * *

لنا الهَرَمُ الذي صحِبَ الزمانا ومن حَدَثانِه أَخذ الأَمانا
ونحنُ بنو السَّنا العالي، نمانا أَوائلُ عَلَّموا الأُمَمَ الرُّقِيا

* * *

تطاوَلَ عهُدهُمْ عِزا وفخرَا فلما آل للتاريخِ ذُخْرا
نشأنا نشأَةً في المجدِ أُخرى جَعَلنا الحقَّ مَظْهرَها العَلِيّا

* * *

[52] Şevḳī, *eş-Şevḳiyyāt*, IV:908.

جعلنا مِصْرَ مِلَّةَ ذي الجَلالِ وَأَلْفَنَا الصليبَ على الهِلالِ
وأَقبَلنا كصفٍّ من عَوالِ يُشدُّ السَّمْهَرِيُّ السَّمْهَرِيّا

* * *

نرومُ لِمِصرَ عِزًّا لا يُرَامُ يَرِفُّ على جوانبِه السَّلامُ
وينَعمُ فيه جِيرانٌ كِرامُ فلن تَجدَ النَّزيلَ بنا شقيًّا

* * *

نقومُ على البِنايةِ مُحسِنينا ونعهَدُ بالتَّمامِ إلى بنينا
إِلَيْكِ نَموتُ -مِصْرُ- كما حَيينا ويَبقى وجهُكِ المَفْدِيُّ حيًّا

Mısır Marşı

Olduğunuz yerde Mısır'ı kurun, haydi, hükümdarlık için engelleri yok edin.

Günün güneşini onun (Mısır) için süsleyin, o (Mısır) sizden öncekilerin tacı değil miydi?

Ahlak üzerine saltanatınızı çizin ve ilerleyin, ahlak dışında kalmak saygınlık değildir.

Sizin için Nil Vadisinde cennet ve şırıl şırıl akan pınar yok mu?

Bir vatanımız vardır, canlarımızla onu koruruz ve bütün dünyayı ona feda ederiz.

Ruhlar orda akıp giderken ruhlarımızı feda ettik ama sanki hiçbir şey vermedik.

Zamana tanıklık eden ve onun sıkıntılarından eman almış piramitlerimiz var.

Biz Sanā oğulları, büyük milletiz, önceki dedelerimiz diğer milletlere medenileşmeyi öğrettiler,

Onların saltanatları şeref ve saygınlıkla sürdü ve onlar tarih için bir hazine sayılır.

Ayrıca ihtişam içinde büyüdük ve hakikati onun en büyük tecellisi kıldık.

Mısır'ı ihtişam sahibi bir millet yaptık, çarmıhı (Hristiyan) ve hilali (Müslüman) yakınlaştırdık.

Bir saf olarak öne çıktık bir mızrak bir mızrağa sıkılaşmış gibi,

Mısır için yok edilmeyecek bir izzet istiyoruz, o izzetin etrafında barış çırpıntısı,

Cömert komşular oradan faydalanırlar, bizden şikayetçi, mutsuz bir misafir bulunmaz.

İyilikler yapıyoruz ve onların tamamında çocuklarımızı görevlendiriyoruz.

Senin için ölürüz -Mısır- yaşadığımız gibi; ama senin hürmetine feda edilenler diri kalır.

1.10. *Neşīdu'l-Keşşāfe* Şiiri

İzcilik, gençleri ruh ve bedence sağlam ve faydalı bir biçimde yetiştirmeyi, onların dayanışma ve yardımlaşma duygularını geliştirmeyi amaçlayan dünya çapında bir spor ve eğitim örgütüdür.[53] Şair, *Neşīdu'l-Keşşāfe* şiirinde[54] çocukları izci olmaya teşvik etmek amacıyla onların özelliklerini tasvir etmiştir. Şair şiirde çeşitli ayetlere *telmīḥ* yaparak izcilerin özelliklerini ayetlere dayandırmıştır. Bunun örneği edebî sanatlar başlığı altında verilmiştir.

نَشِيدُ الْكَشَّافَةِ

نحنُ الكَشَّافةُ في الوادي جِبريلُ الروحُ لنا حادِي
يارَبِّ، بِعيسى، والهادي وبموسى خذْ بيَدِ الوطنِ

* * *

كشَّافةُ مِصرَ، وصِبيَتُها ومناةُ الدارِ، ومُنيتُها
وجمالُ الأَرضِ، وحليتُها وطلائعُ أَفراحِ المدُنِ

* * *

نَبتدِرُ الخيرَ، ونَستبِقُ ما يَرضَى الخالقُ والخُلُقُ
بالنفسِ وخالِقِها نثِقُ ونَزيدُ وُثوقًا في المِحَن

* * *

في السَّهلِ نَرِف رَياحِينا ونجوبُ الصَّخر شياطينا
نبْني الأَبدانَ وتبنينا والهِمَّةُ في الجسم المَرِنِ

* * *

ونُخَلِّي الخلقَ وما اعتقدوا ولوَجه الخالِقِ نجتهدُ
نأسو الجُرحَى أَنَّى وُجدُوا ونُداوِي مِنْ جَرْح الزَّمَن

* * *

في الصِّدْقِ نشأَنا والكَرَمِ والعِفَّةِ عن مَسِّ الحُرَمِ
ورعايةِ طفلٍ أَو هَرِمِ والذوْدِ عن الغِيدِ الحُصُنِ

* * *

ونُوافي الصَّارخَ في اللُّجَجِ والنارِ الساطعةِ الوَهَجِ
لا نسأَلُهُ ثمنَ المُهَجَ وكفى بالواجِبِ من ثمنِ

* * *

[53] "İzci, İzcilik" Türk Dil Kurumu Sözlükleri, https://sozluk.gov.tr (10.04.2022)
[54] Şevḳī, *eş-Şevḳiyyāt*, IV:908-909.

يارَبِّ، فكَثِّرْنا عدَدا وابذُل لأُبوَّتِنا المَدَدا
هَيِّئْ لهمُ ولنا رَشَدا يارَبِّ، وخُذ بِيَد الوطن

İzci Marşı

Biz vadideki izcileriz, Cebrail reisimizdir
Ya Rabbi, Hz. İsa (a.s.) ve önderimiz Hz. Musa (a.s.) ile vatanın elinden tut
Mısır'ın izcileri, onlar vatanın ümit ettiği ve arzuladığı çocuklarıdır
Ve yeryüzünün güzelliği ve süsü, şehirlerin sevinçlerinin belirtisidir
Hayırda acele ederiz, Yaradanı ve yaradılanı memnun etmek için yarışırız
Nefsimize ve Yaratıcımıza güveniriz, zorluklarda tevekkülümüzü daha da arttırırız
Ovada fesleğenler gibi filizleniriz, kayalıklarda dolaşırız
Bedenler inşa ederiz ve vücutlarda bizi bina eder zira gayret güçlü vücuttadır
Yaratılmışların inançlarını terk ettik, yaratıcıya ulaşmak için çabalarız
Yaralıları nerde bulursak tedavi ederiz, çağın yaralarını iyileştiririz
Gerçekten haramlardan uzak, hoşgörü ve iffet içinde büyüdük
Bir çocuğa veya yaşlıya bakmak, zarif ürkek bir kadını korumak
(Yardım çığlığı ile) bağırana koyu karanlıkta ve parlak alevli bir ateşte dahi olsa ulaşırız
Ondan kan parası istemeyiz, görev için aldığımız maaş yeter bize
Ya rabbi bizim sayımızı arttır, baba olmamız için bize kuvvet bahşet
Onlara ve bize bilinç ver ve vatanın elinden tut

Ġuluvv'den biraz aşağıda görülen *mübālaġa* sanatı, bir şahsı veya bir durumu tasvir ederken etkisini arttırmak amacıyla abartmak demektir.[55] Şiirin güzelliklerinden sayılan bu özelliği şairin *İzci Marşı*'nda kullandığını şu beyitlerde görülmektedir:

ورعايةِ طفلٍ أَو هَرِمٍ والذوْدِ عن الغِيدِ الحُصُنِ
وُنوافي الصَّارخَ في اللُّجَجِ والنارِ الساطعةِ الوَهَجِ

Bir çocuğa, zarif ürkek bir kadına veya bir yaşlıya yardımcı olmak onları korumak ve gözetmek güzel bir haslet iken, yardım çığlığı ile bağıran herkese şiirde ifade edildiği gibi 'koyu karanlıkta ve parlak alevli bir ateşte dahi olsa' diğer bir ifade ile her zaman ulaşabilmek mübālaġadır.

[55] Ḳudāme b. Ca'fer, *Naḳdu'ş-Şi'r*, 146.

2. *Dīvānu'l-Eṭfāl*'in *Ḳafiye* Özellikleri

Ḳāfiye, diğer ismiyle uyak "en az iki dize sonunda, anlamca ayrı, sesçe birbirine uyan iki sözcük arasındaki ses benzerliğidir."[56] Mısraların sonunda bulunan ses tekrarları olarak da tanımlanan[57] *ḳāfiye* şiirin dış yapı özelliklerinden olup ahengi sağlayan en önemli unsurlardandır.[58] Arap şiiri, eş anlamlı kelimeler, iki veya daha fazla anlama gelen kelimeler ve birbirine karşıt anlama gelen kelimelerin çokluğu sebebiyle *ḳāfiye* bakımından zengindir bu durum şairlerin *ḳāfiye* bulmasını kolaylaştırmıştır.[59]

Şiirlerin uyak özelliklerini vermeden şu bilgileri vermekte fayda vardır: *Ḳāfiye* düzenini oluşturan altı harf vardır. Bunlar; *revī*, *vaṣl*, *ḫurūc*, *ridf*, *daḫīl* ve *te'sīs*tir. *Revī*, her şiirde olması gereken sahih harftir,[60] *vaṣl*, *revī* harfinin *māḳabli sākin* olduğunda eklenen med harfleridir,[61] *ḫurūc*, *vaṣl hā*'sını takip eden med harfleridir,[62] *ridf*, *revī* harfinden hemen önce gelen med harfleridir,[63] *te'sīs*, *revī* ile arasında harekeli bir harf bulunan *sākin* eliftir,[64] *daḫīl*, *revī* ile *te'sīs* elifi arasında kalan harekeli harftir.[65]

Aḥmed Şevḳī'nin çocuk şiirlerini derlediği *Dīvānu'l-Eṭfāl*'in *ḳāfiye* özellikleri hakkında şunlar söylenebilir;

Kedi ve Temizlik şiirinde; *revī*si fā' (ف), *vaṣl*ı hā'-i sekt ve *ridf*i yā' (ي)'dır. Şiir *muṭlaḳ ḳāfiye* olarak isimlendirilen *revī*si harekeli *ḳāfiye* türünde yazılmıştır. *Ḳaṣīd* türünde nazm edilmiş bu şiirde *ḳāfiye* harflerinin tercihi ve bunun şiirin tamamına hâkim olmasından şairin ahengi yakalamada başarılı olduğu görülmektedir.

Büyükanne şiirinin *revī*si kesralı bā' (بِ)'dır. Birinci, ikinci, yedinci ve onuncu mısralarda ise gramatik açıdan getirilen yā-i sükūn (ي) bulunmaktadır. *Ḳaṣīd* türünde nazm edilmiş bu şiirde ahengin kelime türlerinin farklı kullanılması ve harflerin harekelerinin uyumsuz olması sebebiyle zayıf kaldığı ifade edilebilir.

Ḳaṣīd türünde nazm edilmiş *Vatan* şiirinin *revī*si nūn (ن)'dur. *Muṭlaḳ mücerred ḳāfiye* türünde yazılmış bir şiirdir. Şairin kullandığı *revī* harfinin

---

[56] Cem Dilçin, *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*, 59.
[57] Nurullah Çetin, *Şiir Çözümleme Yöntemi*, 247.
[58] İsmail Durmuş ve diğerleri, "Kafiye," *DİA*, 24:149.
[59] Agâh Sırrı Levend, *Türk Edebiyatı Tarihi*, 186.
[60] el-Ḫaṭīb et-Tebrīzī, *el-Vāfī fi'-'Arūḍ ve'l-Ḳavāfī*, 200.
[61] et-Tebrīzī, *el-Vāfī*, 202.
[62] et-Tebrīzī, *el-Vāfī*, 204.
[63] et-Tebrīzī, *el-Vāfī*, 205.
[64] et-Tebrīzī, *el-Vāfī*, 206.
[65] et-Tebrīzī, *el-Vāfī*, 207.

telaffuz kolaylığı ve bu harfi şiirde hâkim kılması sebebiyle ahengi yakaladığı söylenebilir.

Müzdevice türünde nazm edilmiş olan *Hayvanlara Merhamet* başlıklı şiirde her beyit kendi içinde bir *ḳāfiye* düzeni ile yazılmıştır. İlk beytin *ḳāfiye*sinin *revī*si ḳāf (ق), ikinci beytin *revī*si kef (ك), *vaṣl*ı elif (ا)tir. Üçüncü beytin *revī*si lām (ل) *ridf*i elif (ا), dördüncü beytin *revī*si ʿayn (ع) *vaṣl*ı hā'-i sekt ʻ*acuz* kısmında da ahengi sağlamak için tā-i te'nīs kullanılmıştır, beşinci beytin *revī*si ḳāf (ق) *vaṣl*ı elif (ا), altıncı beytin *revī*si ḥa' (ح), yedinci beytin *revī*si kef (ك), *vaṣl*ı elif (ا), sekizinci beytin *revī*si nūn (ن) *ridf*i yā' (ي), dokuzuncu beytin *revī*si ʿayn (ع) *ridf*i vāv (و) harfidir. Bazı beyitlerde *muṭlaḳ mücerred* bazı beyitlerde ise *muḳayyed mücerred ḳāfiye* türü kullanılmıştır. Beyitlerin kendi içerisinde *ḳāfiye* düzeni ile yazılması ve söylenişi zor harflerin (ع, ح) tercih edilmesi şiirde ahengin zayıf kaldığını göstermektedir.

Anne başlıklı şiir, med harfi olarak elif-i sākin (ا) ve elif-i maksūra (ى) ve fethalı dāl (دَ) harflerinin bulunduğu bir *ḳāfiye* düzenine sahiptir. *Ḳāfiye*nin *revī*si dāl (دَ), *vaṣl*ı elif-i sākin (ا) ve elif-i maksūra (ى) harfleridir. Şiir *muṭlaḳ mücerred ḳāfiye* türünde yazılmıştır. *Ḳaṣīd* türünde nazm edilmiş bu şiirde tercih edilen *revī* harfi ve bu harfin şiirde hâkim olması dolayısıyla ahengin yakalanabildiği ifade edilebilir.

Karganın Oğlu başlıklı şiir, med harfi olarak yā' (ي) ve kesralı ḳāf (قِ) harflerinin oluşturduğu bir *ḳāfiye* düzenine sahiptir. *Ḳāfiye*nin *revī*si ḳāf (قِ)'tır bazı beyitlerde şair *vaṣl* harfi olarak yā' (ي)'yı da eklemiştir. Şiir *muṭlaḳ mücerred ḳāfiye* türünde yazılmıştır. *Ḳaṣīd* türünde nazm edilmiş bu şiirde ahengin hâkim olduğu söylenebilir.

Nil şiiri, İlk iki *ṣadr*ın *revī*si rā' (ر), sonraki *ṣadr*ın *revī*si dammeli sīn (سُ), beş ve altıncı *ṣadr*ın *revī*si ʿayn (ع) *vaṣl*ı elif (ا), sonraki *ṣadr*ın *revī*si rā' (ر) *ridf*i elif (ا), yedi ve sekizinci *ṣadr*ların *revī*si rā' (ر) *vaṣl*ı sekt/vakf hā' (ه)'sıdır. *Nil* şiirinin aaaa, bbba, ccca, aaaa, aaaa şeklinde bir *ḳāfiye* düzeni bulunmaktadır. *Sınād*, şiirde iki *ḳāfiye*nin sarf bakımından kalıplarının birbirinden farklı olmasıdır, *ḳāfiye* kusurlarından sayılır.[66] *Nil* şiirinde bunun örneği şu beyitlerde görülmektedir:

النِّيلُ العَذْبُ هو الكوْثرُ والجنةُ شاطئُه الأَخضَرْ
ريَّانُ الصَّفْحَةِ والمنظَر ما أَبهَى الخُلدَ وما أَنضَر!

Okul şiiri, bazı mısralarda gramatik olarak yā-i sükūn (ي) ve kesralı nūn (نِ) harfinin bulunduğu bir *ḳāfiye* düzenine sahiptir. *Ḳāfiye*nin *revī*si nūn (نِ),

[66] Ḳudāme b. Caʿfer, *Naḳdu'ş-Şiʿr*, 182.

*vaṣl*ı yā’ (ي) harfidir. *Ḳaṣīd* türünde nazm edilmiş bu şiir *muṭlaḳ mücerred ḳāfiye* türünde yazılmıştır.

Mısır Marşı şiiri beyitlerin ilk mısrası olan *ṣadr*larda ikişerli oluşturulmuş bir *ḳāfiye* düzeniyle yazılmıştır. İlk iki *ṣadr*ın *revī*si şeddeli yā’ (يّ) *vaṣl*ı elif (ا), sonraki *ṣadr*ın *revī*si dammeli nūn (نُ), beş ve altıncı *ṣadr*ın *revī*si hā’ (ه) *ridf*i yā’ (ي), sonraki iki *ṣadr*ın *revī*si nūn (ن) *vaṣl*ı elif (ا), dokuz ve onuncu *ṣadr*ın *revī*si rā’ (ر) *ridf*i elif (ا), sonraki *ṣadr*ın *revī*si lām (ل) *ridf*i elif (ا), on üç ve on dördüncü *ṣadr*ın *revī*si dammeli mīm (مُ) *ridf*i elif (ا), son *ṣadr*ların *revī*si nūn (ن) *vaṣl*ı elif (ا), *ridf*i yā’ (ي)dir. Şiir kimi beyitlerde *muṭlaḳ* kimi beyitlerde *muḳayyed ḳāfiye* türünde yazılmıştır. Yedi, on bir, on üç ve on beşinci beyitler *muṭlaḳ biridf ḳāfiye* türündedir. *Mısır Marşı* şiirinin aaaa, bbba, aaaa, bbba, ccca, ddda, eeea, bbba şeklinde bir *ḳāfiye* düzeni bulunmaktadır.

İzci Marşı şiiri beyitlerin ilk mısrası olan *ṣadr*larda ikişerli oluşturulmuş bir *ḳāfiye* düzeniyle yazılmıştır. İlk grubun *revī*si kesralı dāl (دِ) *vaṣl*ı yā’ (ي), ikinci grubun *revī*si tā’ (ت), *vaṣl*ı hā’ (ه) *ridf*i yā’ (ي), *ḫurūc*u elif (ا)dır *muṭlaḳ biridf* ve *ḫurūc ḳāfiye* türünde yazılmıştır. Üçüncü grubun *revī*si dammeli ḳāf (ق)tır *muṭlaḳ mücerred ḳāfiye* türünde yazılmıştır. Dördüncü grubun *revī*si yā’ (ي), *daḫli* nūn (ن), *te’sīs*i elif (ا)tir ve *muḳayyed ḳāfiye* türünde yazılmıştır. Beşinci grubun *revī*si dammeli dāl (دُ)dır ve *muṭlaḳ mücerred ḳāfiye* türünde yazılmıştır. Altıncı grubun *revī*si kesralı mīm (مِ) ve *muṭlaḳ mücerred ḳāfiye* türünde yazılmıştır. Yedinci grubun *revī*si cīm (ج)dir ve *muṭlaḳ mücerred ḳāfiye* türünde yazılmıştır. Sekizinci grubun *revī*si fethalı dāl (دَ) *vaṣl*ı elif (ا)tir. *İzci Marşı* şiirinin aaag, bbbg, cccg, dddg, aaag, eeeg, fffg, aaag şeklinde bir ḳāfiye düzeni bulunmaktadır.

Yukarıda yapılan inceleme sonucunda şairin ahenge önem verdiğini ve tercih ettiği harfler bu konudaki tercihlerinin büyük ölçüde Arap şairlerinin genel eğilimine[67] uyduğunu göstermektedir.

3. *Dīvānu’l-Eṭfāl*’in Dil ve Üslubu

Şiir dili, bir milletin gündelik yaşantısının içinde kullandığı ortak dil içinde barınan özel bir sanat dilidir.[68] Şair bu dili ne kadar kıvrak ve işlek kullanırsa şiirin temasını o kadar iyi yansıtır. Şevḳī’nin çalışmaya konu olan şiirlerinin de çeşitli dil özellikleri bulunmaktadır. Şiir yazma konusunda çok yetenekli olan şairin dili kıvrak ve işlek kullandığı söylenebilir.

[67] İbrahim Fidan, “Arap Şairlerden İbnu’n-Nakîb ve Şiiri,” (doktora tezi), 297.
[68] Çetin, *Şiir Çözümleme Yöntemi*, 171.

Arap şiirinde 'iki şatr içerisinde kelimesi bölünen beyte' *müdevver* denir.[69] Arap şiirinde bu durum kusur olarak görülmemiştir fakat Türk şiirinde kelimenin bölünerek hecelerinden ayrı ayrı mısra oluşturulması olarak tanımlanan ve *yazım sapması* olarak isimlendirilen bu özellik kusur olarak görülmüştür.[70] Şair zaman zaman *Dīvānu'l-Eṭfāl*'deki şiirlerin, kelimelerini bölmek suretiyle dizeleri oluşturmuştur. Örneğin *Kedi ve Temizlik* manzumesinde *er-raff* (الرَّفّ)sözcüğünü ortadan bölüp bir mısrayı er-ra/الرّ ile bitirip diğer mısrayı ffa/فّ ile başlatmıştır. Çalışmada ele alınan şiirlerde *Kedi ve Temizlik, Büyükanne, Vatan, Anne* ve *Karganın Oğlu* şiirlerinde de bu türden beytin örneğini görülmektedir.

Teşḫīs, cansız varlıklara, hayvanlara veya simgesel unsurlara insana özgü özellikler yükleyip kişiselleştirme sanatıdır.[71] Bu dil özelliği şiir koleksiyonunun, *Kedi ve Temizlik* şiirinde kedi*, Vatan* şiirinde rüzgâr ve kuşlar*, Hayvanlara Merhamet* şiirinde hayvanlar*, Karganın Oğlu* şiirinde karga*, Nil* şiirinde Nil nehri ve *Okul* şiirinde okul unsurlarının kişiselleştirilmesi suretiyle karşımıza çıkmaktadır. Şair çocukların zihin dünyasında dolaşmak münasebetiyle yazdığı bu şiirlerde söz konusu dil özelliğini yine çocukların dikkatini çekmek amacıyla sıkça kullanmıştır.

Şiirlerde yer yer günlük konuşma dilinin kullanıldığını da görmekteyiz. *Büyükanne* şiirinde ünlem havası içeren şu beyit günlük konuşma diline örnek olarak verilebilir:

وَيحٌ لَه! وَيحٌ لِهـ ـذا الولدِ المُعَذَّبِ!

Vah bu çocuğa! Vah eziyet gören bu çocuğun haline!

Modernleşme hareketinin Arap şiirine yansımalarından biri *ḳaṣīdetu'n-nesr*dir, bu şiir türü vezinsiz ve *ḳāfiye*siz bir şekilde yazılır.[72] Bu manzumeler bilinen vezin veya *ḳāfiye* özelliklerini taşımıyor oluşuyla nesre benzediği, belli bir sayıya bağlı kalınmaksızın üçlü, dörtlü, beşli veya daha fazla sayıda dizeden oluşmasıyla da nazım özelliğini taşıdığı için düzyazı şiiri denmiştir.[73] *Dīvānu'l-Eṭfāl*'de şiirlerin genel olarak düzyazı şiirine benzediği söylenebilir. Şiirlerde nesre özgü cümle kuruluşlarının olduğu, şairin zaman zaman nazımdan nesre kaydığı görülmektedir. Örneğin *Hayvanlara Merhamet* şiirindeki şu beyit düz bir söylenişe sahiptir ve bu yönüyle nesre kaymıştır:

---

[69] İbrahim Yılmaz, "Klasik Arap Şiirinde Nazım Şekilleri," 132.
[70] Çetin, *Şiir Çözümleme Yöntemi*, 175.
[71] Çetin, *Şiir Çözümleme Yöntemi*, 191.
[72] Mehmet Yalar, *Modern Arap Şiiri -Kavram, Kaynak, Yapı-*, 159.
[73] Yalar, *Modern Arap Şiiri*, 163.

الحيوانُ خَلْقٌ له عليْكَ حَقٌّ

Hayvan senin üzerinde hakları olan bir varlıktır.

Üslup, bir konu, duygu, düşünce ve hayalleri ifade ediş ve dile getiriş biçimidir. Şairin üslubu şiirinde onun dünya görüşünün ve bakış açısının diline yansıması olarak karşımıza çıkar.[74] Aḥmed Şevḳī'nin şiirlerinde kullandığı üsluptan onun çevresine karşı duyarlı, merhametli, ilgili, vatanına düşkün, vatanının çocuklarına düşkün ve onların iyiliğini isteyen bir şair olduğu anlaşılmaktadır.

Yalın üslup, okuyucunun güçlük çekmeden anlayabileceği, varlık, olay ve olguların doğrudan doğal hali ile aktarılmasıdır.[75] Zaman zaman yabancı ve eski kelimeler, edebî sanatlar kullanmış olsa da şairin üslubunu yalın tutmaya çalıştığı ifade edilebilir. Şair, *Kedi ve Temizlik* şiirinde çocuklara temizlik olgusunu bir kedinin kendisini nasıl temizlediğini günlük hayatta da görebilecekleri bir üslup ile tasvir etmiştir. *Büyükanne* ve *Hayvanlara Merhamet* şiirinde de şiirin ana fikri doğal bir şekilde çocukların anlayacağı olgular üzerinden yalın bir üslup ile yansıtmıştır.

Diyalog üslubu diğer adıyla karşılıklı konuşma üslubu, şairin birini muhatap alarak onunla sohbet etmesi veya şiirde iki kişiyi birbiriyle konuşturmasıdır. Nesre ve tiyatroya özgü olmakla beraber manzumelerde de görülebilen bir üsluptur.[76] *Vatan* şiirinde üç varlık arasında bir diyaloğun bulunmasıyla (iki kuş ve rüzgâr), *Karganın Oğlu* şiirinde de anne karga, karga ve şairin diyalog halinde olmasıyla bu üslup karşımıza çıkmaktadır.

Nil şiirinde şairin *lirik* bir üslup kullandığı ifade edilebilir. Şairin doğal güzelliklere özellikle Nil Nehrine olan düşkünlüğü şiirlerine yansımıştır. Şair, *Nil* şiirinde de onun güzelliği ile iç dünyasındaki Nil'e karşı duygularını sentezleyerek şiirine aktarmıştır.

Hitabet üslubu, bir topluluğa veya kitleye hitap etmektir ve şiirlerde de kullanılır. Özellikle marş olarak yazılan şiirlerde görülen bir üsluptur.[77] Bu üslup, *Dīvānu'l-Eṭfāl*'de *Mısır Marşı, İzci Marşı* şiirlerinde görülmektedir.

Tasvirî üslup, varlıkların, olguların değişik özellik ve niteliklerini betimleme yoluyla belirtmedir.[78] *Okul* şiirinde, okula gitmemiş çocuklar için okul unsurunun konuşturularak özelliklerini betimlenmesiyle bu üslup

[74] Çetin, *Şiir Çözümleme Yöntemi*, 204.
[75] Çetin, *Şiir Çözümleme Yöntemi*, 240.
[76] Çetin, *Şiir Çözümleme Yöntemi,* 217.
[77] Çetin, *Şiir Çözümleme Yöntemi*, 216.
[78] Çetin, *Şiir Çözümleme Yöntemi*, 239.

karşımıza çıkmaktadır. *Kedi ve Temizlik* şiirinde de kedinin kendisini nasıl temizlediği betimlenerek bu üslup kullanılmıştır. *Büyükanne* şiirinde de çocuğun büyükannesi ile olan bir durumu tasvir edilmiştir. *Vatan* şiirinde de mekân tasvirleri söz konusudur.

Anne şiiri, soyut bir üslubun kullanıldığı kapalı bir şiirdir denebilir. Bu şiirde oldukça fazla mecaz ve benzetme kullanılmıştır.

Dīvānu'l-Eṭfāl'de şair, ana fikri aktarırken çocuğun zihin dünyasından örnekler vermiştir. Örneğin; *Büyükanne* şiirinde günlük hayatta da gerçekleşebilecek anne babadan saklanırken büyükanne veya büyükbabanın arkasına saklanma olayı, *Hayvanlara Merhamet* şiirinde hayvanların etinden ve sütünden faydalandığımız için aşevi, sabanlar aracılığıyla tarlaları sürdükleri için tarımın hizmetkârı olduklarının ifade edilmesi, *Nil* şiirinde Nil nehrinin insanlara faydasından bahsederken giysiler, kutsal saki gibi örnekler verilmesi, *İzci Marşı* şiirinde izcilerin özelliklerinden bahsederken kadınları, yaşlıları ve çocukları himaye ettiklerinin ifade edilmesi şairin örnekleme yöntemini kullandığını göstermektedir.

Şair, *Dīvānu'l-Eṭfāl*'de *emir*, *nidā* ve *istifhām* üsluplarını da kullanmıştır. Örneğin, *Hayvanlara Merhamet* şiirinde tavsiye niteliğinde emir üslubunu kullandığı şu beyitlerde görülmektedir:

إن كَلَّ دَعْهُ يَستَرِحْ وداوِه إذا جُرِحْ
ولا يَجُعْ في دارِكا أَو يَظْمَ في جِوارِكا

Yorulursa dinlenmesine izin ver ve yaralanırsa onu tedavi et
Evinde aç bırakma/acı çektirme veya mahallende susuz bırakma

İzci Marşı şiirindeki şu beyit *nidā* üslubuna örnek verilebilir:

ياربِّ، بِعيسى، والهادي وبموسى خذْ بيَدِ الوطنِ

Ya Rabbi, İsa (a.s.) ve önderimiz Musa (a.s.) ile vatanın elinden tut

Büyükanne şiirindeki şu beyitte istifham üslubuna örnek verilebilir ve *istifhāmu't-taḳrīr* örneğidir. *Taḳrīr* sorulan soruyu kabule sevk etmektir[79]:

أَلم تكن تصنعُ ما يَصنعُ إذا أَنت صبي؟

Sen çocuk olsaydın onun yaptığını yapmaz mıydın?

Şair, şiirlerde *ḳāfiye* oluşturmak amacıyla bazen sözcüklere fazladan harf eklediği gibi (Bkz: *Kedi ve Temizlik* Şiiri ha/ه harfi) okuma kolaylığı sağlaması amacıyla da bazen sözcüklerden harfler düşürmüştür. Örneğin

[79] Ali Bulut, *Belâgat Terimleri Sözlüğü*, 246.

Karganın oğlu şiirindeki şu beyitte okuma kolaylığı sunması açısından 'ta' harfini düşürmüştür;

ورأيتُ غِرْبانًا تَفَرَّ قُ في السماءِ وتلتقي

Gökyüzünde dehşetle gah bir araya gelip gah ayrılan kargalar gördüm.

4. *Dīvānu'l-Eṭfāl*'deki Edebî Sanatlar

Aḥmed Şevḳī şiirlerinde belagat sanatlarına sık sık yer vermiştir. Bu başlık altında şiirlerde tespit edilen sanatlara yer verilmiştir.

4.1. *Meʿānī* Sanatları

4.1.1. *Ḳaṣr*

Ḳaṣr sözlükte hapsetmek, kısaltmak, daraltmak, engellemek, tahsis etmek manalarına gelirken[80] ıstılahta bir şeyin başka bir şeye özel bir yolla tahsis edilmesi ve sadece onu belirtmesi anlamına gelir.[81] *Kedi ve Temizlik* şiirindeki şu beyitte سِوى/sivā edatı ile *ḳaṣr* yapılmıştır:

ومن الأَثوابِ لم تمـ لِكْ سوى فروٍ قطيفه

Pelüş kürkünden başka sahip olduğu elbisesi yoktur

Büyükanne şiirindeki şu beyitte غيرَ/ġayr edatı ile çocuk sığınacağı kişiyi büyükannesi ile *taḫṣīṣ* etmiştir:

فلم أَجِد لي منهُ غيرَ جَدَّتي من مَهرَبِ

Sığınmak için büyükannemden başka kimse bulamadım

Anne şiirindeki şu beyitte de سِوى edatı ile *ḳaṣr* yapılmıştır:

لولا التُّقى لقلتُ: لم يَخلُقْ سِواكِ الوَلدا!

Eğer günah olmasaydı, çocuğu sadece sen yarattın anne, derdim!

4.1.2. *İṭnāb*

İṭnāb, sözü alışık olunandan fazla lafızla icra etmek demektir. *Ẕikru'l-ḫāṣ baʿde'l-ʿām*, *zikru'l-ʿām baʿde'l-ḫāṣ*, *el-īḍāh baʿde'l-ibhām*, *tevşīʿ*, *tekrār*, *iʿtirāḍ*, *īġāl*, *teẕyīl*, *iḫtirāṣ*, *tetmīm* gibi çeşitleri vardır.[82] *İṭnāb* türlerinden olan *tevşīʿ* teşniye ile biten bir ifadenin ardından teşniye olan kısmın açıklandığı ifadenin gelmesidir[83], aşağıdaki beyitlerde de ilk beyitte geçen "iki inci" ifadesi sonraki beyitte açıklanarak *tevşīʿ* yapılmaktadır:

---

[80] Ebū Naṣr İsmail b. Ḥammād el-Cevherī, *Tācu'l-Luġa ve Ṣıḥāḥu'l-ʿArabiyye*, 944-945.
[81] Aḥmed el-Hāşimī, *Cevāhiru'l-Belāġa fi'l-Meʿānī ve'l-Beyān ve'l-Bediʿ*, 165.
[82] el-Hāşimī, *Cevāhiru'l-Belāġa*, 201-205.
[83] el-Hāşimī, *Cevāhiru'l-Belāġa*, 202.

حيَّا وقال: دُرَّتا ـن في وعاءٍ مُمَتَّهَن
لقد رأيتُ حَوْلَ صَنـ ـعَاءَ، وفي ظلِّ عَدَن

Selam verdi ve şöyle dedi: İşte kıymeti bilinmeyen bir kapta iki inci!
San'ā'nın etrafında ve Aden'in gölgesinde

4.2. *Beyān* Sanatları

4.2.1. *Teşbīh*

Şebbehe/شَبَّهَ fiilinden türetilmiş bir mastar olan ve sözlükte 'bir şeyi başka bir şeye benzetmek' anlamına gelen *teşbīh*,[84] ıstılahi olarak iki varlık arasındaki yakın ve benzer özellikleriyle bağlantı kurularak birbirine benzetilmesi anlamına gelir.[85] *Kedi ve Temizlik* şiirinde bulunan *teşbīh* örnekleri ve çeşitleri şunlardır:

دُمْيةُ البيتِ الظريفه

Evin şirin bebeğidir…

Bu mısrada şair *teşbīh* edatı kullanmadan ve kedinin bebeğe benzeme yönünü zikretmeden kediyi bebeğe benzeterek *teşbīh-i belīġ* kullanmıştır.

إنما الثَوْبُ على الإنسـ ـان عُنوانُ الصحيفة

İnsanın elbisesi gazetenin manşeti gibidir.

Yukarıdaki mısrada da şair *teşbīh-i belīġ* kullanmıştır. İnsanın elbisesi *teşbīh* edatı kullanmadan gazete manşetine yani karşıya ilk izlenim verecek şeye benzetmiştir.

Vatan şiirinde bulunan *teşbīh* örnekleri şunlardır:

الحَبُّ فيها سُكَّرٌ والماءُ شُهْدٌ ولبَن

Tohumu şeker, suyu bal ve süt gibidir.

يا ريحُ أَنتَ ابنُ السَّبيـ ـل

Ey rüzgâr, sen seyahat erbabısın

Şair ilk mısrada *teşbīh* edatı kullanmadan rüzgârın kuşlara anlattığı beldedeki ağaçların tohumunu şekere, oranın suyunu da bal ve süte benzetmiştir. İkinci mısrada ise yine *teşbīh* edatı kullanmadan rüzgârı herhangi bir yeri mesken edinmediğini ifade etmek amacıyla yolun oğluna benzetmiştir. Her iki mısrada da *teşbīh* türlerinden *teşbīh-i belīġ* bulunmaktadır.

Hayvanlara Merhamet şiirinde bulunan *teşbīh* sanatları:

---

[84] Ebū'l-Faḍl İbn Manẓūr, *Lisānu'l-ʿArab*, 17:503.
[85] İbn Reşīḳ el-Ḳayravānī, *el-ʿUmde fī Meḥāsini'ş-Şiʿri ve Ādābihi ve Naḳdihi*, 1:286.

حَمُولةُ الأَثقالِ ومَرْضِعُ الأَطفالِ
ومُطْعمُ الجماعهْ وخادِمُ الزّراعة

Yüklerin taşıyıcısı ve çocukların sütannesi
Halkın aşevi ve tarımın hizmetkârı

Bu mısralarda *teşbīh* çeşitlerinden *teşbīh-i cemʿ* bulunaktadır. *Müşebbeh* olan hayvan tek, *müşebbeh bih* ise hammal, sütanne, aşevi ve hizmetkâr olarak birden fazladır.

Anne şiirinde bulunan *teşbīh* sanatları:

والبيْتُ أَنتِ الصوتُ فيـ ـه، وهْوَ للصَّوتِ صَدى
كالبَبَّغا في قفصٍ: قِيلَ له، فقَلَّدا
وكالقضيبِ اللِّدْنِ: قدْ طاوَع في الشَّكلِ اليَدا

Sen evsin, içindeki sessin, o (çocuk) da sesin yankısıdır,
Tıpkı taklit et denince taklit eden kafesteki papağan gibi,
Tıpkı esnek bir dal gibi, elde şekilden şekle giren

İlk mısrada *teşbīh* çeşitlerinden *teşbīh-i cemʿ* kullanılmıştır. *Müşebbeh* olan anne tek, *müşebbeh bih* olan ev ve evden gelen ses ise iki tanedir. Devamında ise çocuk bu sesin yansımasına benzetilerek *teşbīh-i belīġ* yapılmıştır. Bu benzetme sonucunda çocuğun annenin yaşamını yansıtacağı çıkarımı yapılabilir. İkinci ve üçüncü mısralarda *teşbīh* çeşitlerinden *teşbīh-i mufaṣṣal* bulunmaktadır, çocuk papağana benzetilirken benzeme yönü (*vech-i şibh*) her ikisinin de karşısındakini taklit etmesidir. Öte taraftan çocuk esnek bir dala benzetilirken benzeme yönü her ikisinin de elastik olup istenilen şekle girebilmesidir. Bu mısralarda *teşbīh* edatı olarak ك/kāf kullanılmıştır.

Nil şiirindeki *teşbīh* örnekleri:

النِّيلُ العَذْبُ هو الكوْثرُ والجنةُ شاطئُه الأَخضَرْ

Nil, tatlı bir pınar ve kıyısı yemyeşil bereketli yeşilliklerle dolu bir cennettir

Nil nehri mısrada *Havz-ı Kevṯer*'e ve cennete benzetilmiştir, bu mısrada ilk olarak *teşbīh* türlerinden *teşbīh* edatı bulunmadığı için *teşbīh-i belīġ* ikinci olarak da tek bir şey birden fazla şeye benzetildiği için *teşbīh-i cemʿ* bulunmaktadır. *Müşebbeh* olan Nil nehri bir tane *müşebbeh bih* olan *Havz-ı Kevṯer* ve cennet iki tanedir.

Okul şiirinde şair *teşbīh* sanatını pek çok kez kullanmıştır:

أَنا المدرَسةُ اجعَلني كأُمٍّ

Ben okulum beni annen gibi kabul et

Bu mısrada *teşbīh* edatı olan ك/kāf zikredildiği için *teşbīh* çeşitlerinden *teşbīh-i mürsel* bulunmaktadır. Okul anneye benzetilmiştir.

كأني وجْهُ صَيَّادٍ وأنت الطيرُ في الغصن

Ben bir avcı yüzü gibiyim sense daldaki bir kuş

Bu mısranın ilk cümlesinde *teşbīh* edatı olan ك/kāf zikredildiği için *teşbīh* çeşitlerinden *teşbīh-i mürsel* bulunmaktadır. Okul avcıya benzetilmiştir. İkinci cümlesinde ise *teşbīh* edatı bulunmadığı için *teşbīh-i belīġ* bulunmaktadır.

أَنا المِصْباحُ للفِكرِ أَنا المِفتاحُ للذِّهْن

Ben fikrin lambası, zihnin anahtarıyım

Bu mısrada tek bir şey birden fazla şeye benzetildiği için *teşbīh-i cemʿ* bulunmaktadır. *Müşebbeh* olan okul bir tane *müşebbeh bih* ise fikir lambası ve zihnin anahtarı olmak üzere iki tanedir.

İzci Marşı şiirindeki şu beyitlerde tek bir şey birden fazla şeye benzetildiği için *teşbīh-i cemʿ* bulunmaktadır. *Müşebbeh* olan Mısır'ın izcileri bir tane, *müşebbeh bih* olan yeryüzünün güzelliği ve süsü, şehirlerin sevinçlerinin belirtisi ise üç tanedir:

كشَّافةُ مِصرَ، وصِبيَتُها ومناةُ الدارِ، ومُنيتُها
وجمالُ الأَرضِ، وحليتُها وطلائعُ أَفراحِ المدُنِ

Mısır'ın izcileri, onlar vatanın ümit ettiği ve arzuladığı çocuklarıdır
Ve yeryüzünün güzelliği ve süsü, şehirlerin sevinçlerinin belirtisi

4.2.2. *Kināye*

Kināye, gerçek manayı düşünmeye engel bir ipucu olması şartıyla bir lafzı gerçek manasına da gelebilecek şekilde başka bir manada kullanma sanatıdır.[86] *Mısır Marşı* şiirinde bulunan şu beyitte çarmıh kelimesinde Hristiyanlardan, hilâl kelimesinde de Müslümanlardan *kināye* bulunmaktadır:

وَأَلَّفْنَا الصليبَ على الهِلالِ

…çarmıhı (Hristiyanlar) ve hilali (Müslümanlar) yakınlaştırdık

[86] el-Hāşimī, *Cevāhiru'l-belāġa*, 287-288.

4.2.3. *Mecāz*

Bir lafzı asıl anlamından alıp başka bir manaya taşıma sanatına *mecāz* denir.[87] *Hayvanlara Merhamet* şiirinde *mecāz* çeşitlerinden *mecāz-ı luġavī* bulunmaktadır, beyitte bulunan dili kesildi ifadesinde dilin gerçekten kesik olması değil hayvanın konuşamaması kastedilmiştir:

لسانُه مقطوعٌ وما له دُموع!

Dili kesiktir üstelik gözyaşları da yoktur!

4.3. *Bedīʿ* Sanatları

4.3.1. *Tenāsüb*

Bediʿ ilminin *muḥassināt-ı maʿneviyye* kısmından olan *tenāsüb*, diğer isimleriyle *murāʿāti'n-nāẓīr*, *tevfīḳ*, *telfīḳ* ve *itilāf*, iki veya ikiden fazla kelime veya durumun zıtlık dışında bir anlam ilişkisiyle bir ifadede toplanmasıdır.[88] *Kedi ve Temizlik* şiirinde bulunan *tenāsüb* örnekleri:

وتقومُ الظهرَ والعصـ ـرَ بأورادٍ شريفه

Öğle ve ikindi vakitlerinde güzel virdler/zikirler yapar(miyavlar).

Yukarıdaki mısrada anlamca birbirine uygun olan öğlen ve ikindi vakitleri arasında *murāʿāti'n-nāẓīr* vardır.

Anne şiirindeki *tenāsüb* örnekleri:

إن شِئتِ كان العَيْرَ، أَو إن شئتِ كان الأَسدا

O (çocuk) istersen bir eşek istersen bir aslan olur

Verilen mısrada eşek ile aslan aynı türden iki canlı olarak örnek verilmiş ve birbirine uygun olan bu iki kelime arasında *murāʿāti'n-nāẓīr* bulunmaktadır.

Karganın Oğlu şiirinde bulunan *tenāsüb* örnekleri:

ضخمُ الدِّماغِ على الخُلُوِّ مِنَ الحِجَى والمنطِقِ

Akıl ve mantıktan yoksun kocaman bir kafa

Verilen mısrada anlamca birbirine uygun olan akıl ve mantık kelimelerinde de *murāʿāti'n-nāẓīr* bulunmaktadır.

Nil şiirinden *tenāsüb* örnekleri:

صَبَغَ الشَّطَّيْنِ بسُمْرَته لوْنًا كالمسكِ وكالعَنبَر

Esmerliğiyle iki kıyısını da misk ve amber misali bir renge boyadı

---

[87] Ebū Yaʿḳūb es-Sekkākī, *Miftāḥu'l-ʿUlūm,* 359.
[88] el-Hāşimī, *Cevāhiru'l-Belāġa,* 204.

Verilen mısrada anlamca birbirine uygun olan ve her ikisi de bir koku türü olan misk ve amber kelimelerinde *murāʿāti'n-nāẓīr* vardır.

Mısır Marşı şiirinde saygınlık anlamına gelen عِزا/ʿizā kelimesi ile şeref anlamına gelen فخرَا/faḫrā sözcüğü anlamca birbirine uygundur bu kelimelerde *murāʿāti'n-nāẓīr* vardır:

تطاوَلَ عهُدهُمْ عِزا وفخرَا فلما آل للتاريخِ ذُخْرا

Onların saltanatları şeref ve saygınlıkla sürdü ve onlar tarih için bir hazine sayılır

4.3.2. *Ṭıbāḳ*

Muṭābaḳāt, *ṭaṭbīḳ*, *teṭābuḳ*, *teḍādd* ve *tekāfū* olarak da bilinen[89] ve *muḥassināt-ı maʿneviyyeden* sayılan *ṭıbāḳ* sanatı, zıt anlamlar taşıyan iki kelimenin aynı cümle içinde kullanılmasıdır.[90] *El-Umm* şiirindeki şu beyitte *ṭıbāḳ* örneği iki isim arasında *ṭıbāḳ* çeşidinden bulunur. Bu sözcükler sapkın anlamına gelen غَيًّا/ġayyā sözcüğü ile akl-ı selim anlamına gelen رُشْدًا/ruşdā sözcüğüdür:

وإن تُرِدْ غَيًّا غَوى أَو تَبْغِ رُشْدًا رَشدا

Eğer sapkın olmasını istersen sapar, doğru biri olmasını istersen doğru biri olur

4.3.3. *Cinās*

Anlamları farklı, telaffuz veya yazılışları aynı veya benzer lafızların bir arada kullanılmasına *cinās* denir. *Tecnīs*, *mücānese* gibi isimleri de olan *cinās*ın pek çok çeşidi vardır ve *muḥassināt-ı lafẓiyyeden* sayılır. Fakat asıl konumuzun dışına çıkmamak için burada sadece şiirde bulunan *cinās* çeşidini zikredeceğiz. *Cinās*ı oluşturan iki lafızdan birinin orta harfinin fazla olduğu *cinās*a, *cinās-ı muktenif* denir.[91] *Neşīdu'l-Keşşāfe* şiirinde bulunan aşağıdaki beyitte yaratan anlamındaki لخالقُ/el-ḫāliḳ sözcüğü ile yaratılan anlamındaki الخُلُقُ/el-ḫuluḳ sözcüğü arasında *cinās-ı muktenif* bulunmaktadır:

ونَستبِقُ ما يَرضَى الخالقُ والخُلُقُ

…yaradanı ve yaradılanı memnun etmek için yarışırız

[89] Bulut, *Belâgat Terimleri Sözlüğü*, 562.
[90] el-Ḫaṭīb el-Ḳazvīnī, *Telhīsu'l-Miftāh*, 343.
[91] el-Hāşimī, *Cevāhiru'l-Belāġa*, 325-326.

4.3.4. *Telmīḥ*

Telmīḥ, nazım veya nesirde bilinen bir olay, atasözü veya meşhur bir söze tamamını zikretmeden yer vermek demektir.[92] *Er-Rifḳ bi'l-Ḥayevān* şiirindeki şu mısrada Zuḫruf suresi 13. ayete *telmīḥ* vardır:

سَخَّرَه اللهُ لكا وللعِبادِ قَبْلَكا

Allah onları size ve sizden önceki kullarının hizmetine verdi.

Neşīdu'l-Keşşāfe şiirindeki şu mısrada da Baḳara suresi 148. ayet ile Āl-i ʿİmrān suresi 114. ayete *telmīḥ* vardır:

نَبتدِرُ الخيرَ، ونَستبِقُ

Hayırda acele ederiz (yarışırız)…

Sonuç

Bir sanatçının aldığı eğitim, yaşadığı toplumun kültürel yapısı ve karakter özellikleri sanatını etkileyen önemli unsurlardandır. Fransız edebiyatına hakimiyeti, Fransızca bilmesi, uzun yıllar Avrupa'da eğitim alması, Mısır'ın devlet adamlarıyla iç içe olduğu bir yaşam sürmüş olması, sürgün hayatı yaşaması ve yaşadığı olaylar da Aḥmed Şevḳī'nin hayata bakışına, şairliğine ve dolayısıyla şiirlerine yön vermiştir. Devrinin el-Mutenebbī'si olarak görülen Aḥmed Şevḳī şiir konusunda oldukça yeteneklidir. Sürgünden önce devlet adamlarına övgü mesabesindeki şiirlerinin temalarında sürgün hayatı sonrası değişiklikler yapmıştır. Sürgün ardından şiirlerinde halktan yana bir tavır sergileyerek gündelik meseleler, dinî, siyasî, tarihî ve toplumsal konulara yer vermiştir. Ayrıca "Milletler ahlakları ile yaşarlar, ahlakı olmayan millet çöküntüye uğrar" anlamındaki beyti ile de toplumun dikkatini sosyal ve ahlaki problemlere çekmeye çalışmıştır.

Vatanına düşkün olan Şevḳī, şiirlerinde Mısır halkının bilimle, ahlakla gelişeceğinin üzerinde durmuştur. Bu bilincin bireyin hayatına erken yaşlarda girmesinin önemli bir zaruret olduğunu düşünen Şevḳī hem kendi torunlarına ve çocuklarına hem de milletinin çocuklarına hassasiyet beslemiştir. Bu hassasiyet neticesinde çocuklara ve gençlere divanında sıkça hitap etmiş ve onların edebî ve kültürel gelişimlerini destekleyecek, öğüt ve tavsiyeler içeren temalarda şiirler yazmıştır. Çalışmaya konu olan *Dīvānu'l-Eṭfāl* isimli şiir koleksiyonu da bu hassasiyetle yazmış olduğu bir şiirleri içermektedir. Bu koleksiyonda yer alan on adet şarkı ve marşın

[92] el-Ḳazvīnī, *Telhīsu'l-Miftāh*, 426.

temaları Şevḳī'ye göre bir kişinin çocukluğundan itibaren bilinçlenmesi gereken konulardır ve çocukların ve gençlerin edebî ve kültürel yönden gelişmesi için yazılmıştır.

Şevḳī bu şiirlerinde çocukların dikkatini çekmesi ve onlar üzerinde etkili olması bakımından güçlü bir tür olduğu için *fabl*ı kullanmıştır. Temizlik hassasiyetini aşılamak için çocuklara sevimli gelebilecek bir hayvan olan kedi motifini kullanmış; büyükanne ve büyükbabanın anne ve baba üzerindeki etkisi ve torunlarına olan sevgisini ifade eden şiir ile de atalara sevgi ve saygıyı aşılamayı hedeflemiştir. Tüm mahlukata merhameti emreden dinin mensubu olarak hayvanların hayatımızı kolaylaştırıcı rolünden bahseden şiir ile onlara merhamet göstermenin önemini içeren mesaj vermiştir. Şiirinde anneyi evden gelen sese, çocuğu da bu sesin yankısına benzeterek bir çocuğun ahlak, karakter ve kişiliğinin inşasında annenin rolünün ne kadar hayatî olduğuna dikkat çekmiştir. Büyük bir vatansever olan Şevḳī, *Vatan* şiirinde kuş ve rüzgâr motifini kullanarak vatan sevgisi mesajı vermiştir. Nil aşığı olan Şevḳī ona olan sevgisini her fırsatta dile getirmiştir. Onun kıymeti bilinmesi gereken bir hazine olduğuna inandığı için yine gençlere ve çocuklara da Nil'in kıymetinin ve nimetlerinin mesajını vermiştir. Bilim silahının önemini her fırsatta dile getiren Şevḳī okul şiirinde okulu konuşturarak çocuklara onun önemini aşılamak istemiştir. Vatan sevgisinin yanında Mısır'a da büyük bir sevgi besleyen şair *Mısır Marşı* şiiri ile Mısır'daki Nil nehri ve piramitler gibi simgeleri ifade etmiş, atalarını yüceltmiş, Mısır'ın tarih için bir hazine olduğunu ifade etmiştir. İnsanları diğerkâmlığa davet eden, insanların birbirlerinin sıkıntılarını gözetmesinin önemini her fırsatta dile getiren Şevḳī, buna en güzel örnek olarak izci figürünü kullanmış ve *İzci Marşı*'nda topluma faydalı olan izcilerden ve izci olmanın önemi ve özelliklerinden bahsetmiştir. Günlük hayattan örnekler vererek bir yandan doğal bir dil kullanan şair, diğer yandan da başvurduğu söz sanatları ile anlatımına zenginlik katmıştır. Çalışmaya konu olan şiirlerde söz sanatlarından *teşbīh* ve *tenāsüb*ün yoğun kullanıldığı göze çarpan bir husustur. Şiirinde ahengi de gözeten şair *ḳāfiye* kullanmış ve bu kullanımında zaman zaman bazı lafız, vezin, mana ve *ḳāfiye* kusurları yapsa da genel olarak başarıyı yakalamıştır. Üslup çeşitliliğine özen göstermiş, sık sık tasvire yer vermiştir. Ancak şiirlerinde muğlak ifadelerin bulunması, şiirlerin hacmini uzun tutması bir dezavantaj olup çocuklarda anlama güçlüğü oluşturduğu ifade edilebilir. Ayrıca koleksiyondaki bazı şiirlerde muhatabı doğru tercih etmediği,

çocuklara değil de ebeveynlere yönelik yazdığı izlenimi verdiği için isabetli olmadığı da göze çarpan başka bir husustur.

Tüm bu değerlendirme ve sonuçlarla beraber çocuk edebiyatı ile ilgilenmek, çocukla dolayısıyla gelecekle ilgilenmek ve ona değer vermek anlamına geldiği için kuvvetle muhtemeldir ki Şevḳī de çocuk şiiri ile ilgilenmiştir. Aḥmed Şevḳī özelde kendi milletinin genelde ise İslam toplumunun fikrî, ahlaki, toplumsal ve edebî kalkınmasına öncülük eden şahsiyetlerdendir. Gerek muhteviyatta gerek şekilde bir yandan geleneğe sıkı sıkıya bağlıyken öte yandan Arap edebiyatına yenilikler katma çabasında olmuştur.

Çıkar Çatışması / Conflict of Interest:	Yazar, çıkar çatışması olmadığını beyan etmiştir. / The author declared that there is no conflict of interest.
Finansal Destek / Grant Support:	Yazar, bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir. / The author declared that this study has received no financial support.

KAYNAKÇA

Adonis. *Arap Poetikası*. çev. Emrullah İşler. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2014.

Aktaş, Şerif. *Şiir Tahlili -Tema ve Uygulama-*. Ankara: Akçağ Yayınları, 2011.

Aygün, Uğur. "La Fable en Tant Qu'un Genre Litteraire et L'analyse de Fable." *Turkish Studies -International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* 8:10 (2013): 115-121.

Ayyıldız, Esat. "Ahmet Şevki'nin Mısır İstiklalinin Müdafaası İçin Sömürge Yöneticisine Hitaben Nazmettiği Lâmiyye'sinin Tahlili." *Arap Edebiyatında Vatan ve Bağımsızlık Mücadelesi*, ed. Ahmet Hamdi Can ve İhsan Doğru, içinde 1-26. Ankara: Nobel Bilimsel Eserler, 2021.

Badawī, Muḥammad Muṣṭafa. "Aḥmad Shawḳi, A Critical Introduction to Modern Arabic Poetry, Cambridge 1975." Çev. Azmi Yüksel. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi* 31:2 (1987): 479-493.

el-Buḫārī, Ebū ʿAbdillāh Muḥammed b. İsmāʿīl. *Ṣaḥīḥu'l-Buḫārī*. Beyrūt: Dāru İbn Keṯīr, 2002.

Bulut, Ali. *Belâgat Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2021.

el-Cevherī, Ebū Naṣr İsmāʿīl b. Ḥammād. *Tācu'l-Luġa ve Ṣıḥāḥu'l-ʿArabiyye*. Tah. Aḥmed ʿAbdulġafūr ʿAṭṭār. Kāhira: Dāru'l-Hadīṯ, 2009.

el-Ceyyūsī, Selmā el-Ḫaḍrā. *el-İttiCāhāt ve'l-Ḥarakāt fī'ş-Şiʿri'l-ʿArabiyyi'l-Ḥadīṯ*. Çev. Dr. ʿAbdu'l-Vāḥid Lu'lue. Merkezu Dirāsātu'l-Vaḥdetu'l-ʿArabiyye: Beyrūt, 2001.

Çetin, Nurullah. *Şiir Çözümleme Yöntemi*. Ankara: Akçağ Yayınları, 2019.

Ḍayf, Şevḳī. *el-Fennu ve Meẕāhibuhu fī'ş-Şiʿri'l-ʿArabi*. Ḳāhira: Dāru'l-Maʿārif, 1987.

Ḍayf, Şevḳī. *Şevḳī Şāʿiru'l-ʿAṣri'l-Hadīṣ.* Ḳāhira: el-Hey'etu'l-Mıṣriyyetu'l-ʿĀmmetu li'l-Kitāb, 2010.

Dilçin, Cem. *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*. Ankara: Türk Dil Kurumu, 2005.

Doğru, İhsan. *Emîri'ş-Şuʿarâ Ahmet Şevkî ve Şevkiyyât'ında Toplum ve Siyaset*. Konya: Palet Yayınları, 2019.

Durmuş, İsmail, Mürsel Öztürk ve İskender Pala. "Kafiye." *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi [DİA].* 24:149-153.

Ebu'l-Ferec, Ḳudāme b. Caʿfer. *Naḳdu'ş-Şiʿr.* Tah. Dr. Muḥammed ʿAbdulmunʿim Ḫafācī. Beyrūt: Dāru'l-Kutubi'l-ʿİlmiyye, tsz.

Ertürk, Mustafa. "Havz-ı Kevser." *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi [DİA]*. 16:546-549.

Fidan, İbrahim. "Arap Şairlerden İbnu'n-Nakîb ve Şiiri." Doktora Tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi, Konya, 2014.

el-Ḥadīdī, ʿAlī. *Fī Edebi'l-Eṭfāl*. Mıṣr: Mektebetu'l-Enclū el-Mıṣriyye, 1988.

el-Hāşimī, Aḥmed. *Cevāhiru'l-Belāġa fi'l-Meʿānī ve'l-Beyān ve'l-Bedīʿ*. Beyrūt: Mektebetu'l Aṣriyye, 1999.

el-Hīṭī, Hādī Nuʿmān. *Edebu'l-Eṭfāli Felsefetuhu, Funūnuhu Vesāʾiṭuhu*. Ḳāhira: el-Hey'etu'l-Mıṣriyyetu'l-ʿĀmmetu li'l-Kitāb, 1986.

Ḫafācī, Muḥammed ʿAbdulmunʿim. *Dirāsāt fi'l-Edebi'l-ʿArabiyyi'l-Ḥadīṣ ve Medārisih*. Beyrūt: Dāru'l-Cīl, 1992.

Heykel, Aḥmed. *Taṭavvuru'l-Edebi'l-Ḥadīṣ fī Mıṣr: Min Evāili'l-Ḳarni't-Tāsiʿa ve ʿAṣera ilā Ḳiyāmi'l-Ḥarbi'l-Kubrā es-Saniye*. Ḳāhira: Dāru'l-Maʿārif, 1994.

İbn Manẓūr, Ebū'l-Faḍl Muḥammed b. Mukerrem b. ʿAlī Cemāluddīn er-Ruveyfiʿī. *Lisānu'l-ʿArab*. 15 Cilt. Beyrūt: Dāru Ṣādır, 1993.

"İzci, İzcilik." Türk Dil Kurumu Sözlükleri. https://sozluk.gov.tr (10.04.2022).

el-Ḳayravānī, Ebū ʿAlī el-Ḥasen b. Reşīḳ. *El-ʿUmde fī Meḥāsini'ş-Şiʿri ve Ādābihi ve Naḳdihi*. 2 c. Tah. Muḥammed Muḥyiddīn Abdulḥamīd. Byy: Dāru'l-ceyl, 1981.

el-Ḳazvīnī, el-Ḫaṭīb Muḥammed b. Abdurrahmān. *Telḫīsu'l-Miftāh*. İstanbul: Dāru'ş-Şifā, 2017.

Keḥḥāle, ʿUmer Riḍā. *Muʿcemu'l-Muellifīn*. 4 c. Beyrūt: Muessesetu'r-Risāle, 1993.

Köşeli, Yusuf. "Arap Çocuk Edebiyatı." Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi, Erzurum, 2011.

Kur'ân Yolu Diyanet Kuran Meali. https://kuran.diyanet.gov.tr (02.02.2022).

Levend, Agâh Sırrı. *Türk Edebiyatı Tarihi*. İstanbul: Dergâh Yayınları, 2016.

Mubārek, Zekī. *Aḥmed Şevḳī*. Beyrūt: Dāru'l-Cīl, 1988.

Özer, Y. Ziya. *Mısır Tarihi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1987.

Öznurhan, Halim. "Kudâme b. Ca'fer'e Göre Şiir Kusurları." *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 7:12 (2005): 131-155.

Saraç, M. Yekta. *Klâsik Edebiyat Bilgisi -Belagat-*. İstanbul: Bilimevi Basın Yayın, 2019.

es-Sekkākī, Ebū Yaʿḳūb Yūsuf b. Ebī Bekr Muḥammed b. ʿAlī. *Miftāḥu'l-ʿUlūm.* Tah. Naʿīm Zarzūr. Beyrūt: Dāru'l-Kutubi'l-ʿİlmiyye, 1987.

Seyyid, Eymen Fuâd. "Nil." *DİA*. 33:122-123.

Şaban, İbrahim ve Abdussettar al-Hajhamad. "Ahmet Şevki ve Endülüs'te Kaleme Aldığı Şiirler." *Doğu Göç Edebiyatı*, ed. Onur Kılıçer ve Hatice Görgün, içinde 248-256. İstanbul: Demavend Yayınları, 2017.

Şevḳī, Aḥmed. *Dīvānu Aḥmed Şevḳī,* 4 c. Beyrūt: Dāru Ṣadr, tsz.

Şevḳī, Aḥmed. *eş-Şevḳiyyāt*. 4 c. Ḳāhira: Muessesetu Hindāvī li't-Taʿlīm ve'ṣ-Ṣekāfe, 2011. https://www.hindawi.org/books/70706142/

Şevḳī, Ḥuseyn. *Ebī Şevḳī*. Ḳāhira: Mektebetu'n-Nehḍati'l-Mıṣriyye, 1947.

Şiḥāte, Ḥasen. *Edebu't-Ṭıfli'l-ʿArabī: Dirāsāt ve Buhūs*. Ḳāhira: ed-Dāru'l-Mıṣriyyeti'l-Lubnāniyye, 1994.

et-Tebrīzī, el-Ḫaṭib Ebū Zekeriyyā Yaḥyā b. ʿAlī. *El-Vāfī fi'-ʿArūḍ ve'l-Ḳavāfī.* Tah. Faḫreddīn Ḳabāve. Dımaşḳ: Dāru'l-Fikr, 1986.

Uralgiray Yusuf. "Ahmed Şevki." *Ankara Üniversitesi Doğu Dilleri Dergisi* 1:4 (1970): 213-260.

Uylaş, Rümeysa Zeynep. "Arap Edebiyatında Çocuk Şiiri." *Doğu Esintileri* 15 (2021): 327-350.

Uylaş, Rümeysa Zeynep. "Arap Edebiyatında Çocuk Şiiri." Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul, 2017.

Ürün, Ahmet Kâzım. *1868-1932 Mısır'da Türk Bir Şair: Ahmet Şevki*. İstanbul: Kaknüs Yayınları, 2002.

Yalar, Mehmet. *Modern Arap Şiiri -Kavram, Kaynak, Yapı-*. Bursa: Arasta Yayınları, 2003.

Yazıcı, Hüseyin. "Mısırlı Bir Arap Şairi Ahmed Şevki ve Şiirlerinde Sultan II. Abdulhamid." *İlmî Araştırmalar Dergisi* 4 (1997): 179-192.

Yılmaz, İbrahim. "Klasik Arap Şiirinde Nazım Şekilleri." *Atatürk Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Dergisi* 22 (2004): 108-133.

Zelaṭ, Aḥmed. *Edebu'l-Etfāl beyne Aḥmed Şevḳī ve ʿUṯman Celāl*. Mansūra: Mektebetu'l-Vefā, 1994.